

NATO Dönüşüm Politikalarının İnşacı Yaklaşımla İncelenmesi (1991-2011)*

Analysis of NATO's Transformation Policies with Constructivist Approach (1991-2011)

Adem ÇAKIR**

Öz

1990'larda uluslararası yapıda meydana gelen köklü değişimlere kadar önde gelen teoriler olarak kabul gören yeni gerçekçi ve yeni liberal teoriler uluslararası alanı devletlerin stratejik çıkarlarını gerçekleştirdikleri bir alan olarak görmekteydi. Ancak, bu dönemde NATO'nun benimsediği politikadaki iş birliği vurgusu ve devletlerin problemler karşısında geliştirdiği ortak tutum ve davranışlar bu teorilerin öngördüğü salt çıkar odaklı yaklaşımın yeterli teorik çerçeveyi sağlayamadığını göstermiştir. Yine bu dönemde, eleştirel uluslararası ilişkiler teorileri içerisinde konumlanan ve devletlerarası ilişkilerde sosyal etkileşim boyutunu öne çıkaran inşacı yaklaşım klasik teorilerden farklı bir teorik çerçeve sunmuştur. Bu kapsamda bu çalışmanın amacı NATO'nun Soğuk Savaş sonrasında uygulamaya koyduğu dönüşüm politikalarının inşacı yaklaşım çerçevesinde anlaşılmasına çalışılmasıdır. Çalışmada NATO'nun iş birliğine dayalı güvenlik, genişleme süreci ve ortak güvenlik kapsamındaki politikalarının inşacı yaklaşımın; "ortak, paylaşılan anlam, norm ve değerler geliştirerek maddi gücün bu çerçevede anlamlandırılması; sosyal etkileşim yoluyla bu değerlerin yaygınlaştırılması" anlayışıyla okunabileceği görülmüş, ancak bu yaklaşımın başarısının stratejik ortamın uygunluğuna bağlı olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: NATO'nun Dönüşümü, İnşacılık, İş Birliğine Dayalı Güvenlik, NATO Genişleme Süreci, Ortak Güvenlik.

* Çalışma yazarın "Adem Çakır, Türkiye-NATO İlişkilerinin İnşacı Perspektiften Analizi: 1991-2011, İstanbul, Harp Akademileri, Stratejik Araştırmalar Enstitüsü" isimli yayımlanmamış doktora tezinden makaleye dönüştürülmüştür.

** Dr., P.Kd.Alb, 66'ncı Mknz.P.Tug.K.lığı/Çorlu/Tekirdağ, ORCID: 0000-0002-8099-8880, e-posta: ademcakir2011@gmail.com.

Geliş Tarihi / Submitted: 05.06.2020

Kabul Tarihi / Accepted: 02.04.2021

Abstract

Neo-realism and neo-liberalism, which had been regarded as mainstream theories up until profound changes took place in the 1990s in international structure, considered the international area a domain in which states mainly pursue their strategic interests. In this period, NATO adopted policies that emphasized cooperation, and NATO countries developed collaborative and collective responses to tackle international problems. This approach demonstrated that pure interest-based mainstream theories could not provide enough theoretical framework for the new policies. In the same period constructivism, which is considered among critical theories and emphasizes the interaction of states, offered a different framework than classical theories. In this context, the study tries to understand transformation policies from a constructivist approach perspective. In the study, it has been found out that cooperative security, enlargement, and collective security policies could be understood by the constructivist approach's following claim; material force is given meaning according to the shared knowledge, norm and values and these could be spread by social interaction; though the success of this understanding depends on the suitable strategic environment.

Keywords: NATO's Transformation, Constructivism, Cooperative Security, NATO Enlargement Process, Common Security.

Giriş

Uluslararası politik-askerî örgütlenmelerin en başarılılarından biri olan NATO (*North Atlantic Treaty Organization*)'nun kuruluş amacı, Kuzey Atlantik Antlaşması'nda açıkça ifade edilmese de Sovyet tehdidi karşısında üyelerinin güvenliğini sağlamaktı. Bu bağlamda, antlaşmanın beşinci maddesinde ifadesini bulan ortak savunma anlayışı Soğuk Savaş boyunca örgütün en önemli varlık nedeni olma özelliğini sürdürmüştür. Sovyetler Birliği ve Varşova Paktı dağıldıktan sonra tehdit ortadan kalktığına göre NATO'nun da artık işlevini tamamladığı yönünde beklentiler oluşmuştur.¹ Aslında kuruluşundaki en önemli sebep ortadan kalksa da Avrupa'da İkinci Dünya Savaşı öncesindeki gibi yayılcı düşüncelerin hâkim olması ve milliyetçi bölünmeler yaşanmasının önüne geçilmesi gibi sebepler halen geçerliliğini koruyordu. Bu dönemde küreselleşmenin hem birleştirici hem de ayrıştırıcı etkileri görülmekteydi. Zira küreselleşme, bir yandan her türlü mal, sermaye, bilgi ve teknolojinin hızla yayılmasına imkân

¹ Süleyman Demirel, DYP Genel Başkanı, *TBMM Tutanak Dergisi*, 21.02.1990, Cilt 41, Birleşim 80, Oturum 1, s. 267.

sağlayarak tüm sosyal yapılar üzerinde birleştirici ve homojenleştirici bir etki yaparken; diğer taraftan altmış yıllık iki kutuplu güç dengesi sisteminin bastırdığı kimlik ve yapılara yeniden hayat imkânı sağlayarak etnisite, din, kültür gibi ayrıştırıcılık potansiyeli olan faktörleri tekrar ulusal ve uluslararası politikanın önemli birer aracı haline getirmiştir. Bu nedenle, Soğuk Savaş sonrası güvenlik ortamının ortaya çıkardığı çok yönlü ve çok boyutlu tehditlerle başa çıkabilmek ve Avrupa-Atlantik bölgesindeki istikrar ortamını bozulmadan devam ettirmek NATO'nun en önemli görevleri arasında yer almıştır. Bunu sağlayabilmek için Avrupa'da istikrarsızlık ve bölünmelerin kaynağı olabilecek sorunları ortadan kaldırmak gerekmiştir. İttifak, bu amaca yönelik olarak, sahip olduğu askerî ve politik yetenekleri bir dönüşüm politikası çerçevesinde geliştirmiştir. Dönüşüm dönemi politikalarının iki ana eksenini güvenlik toplumunun genişletilmesi ve ortak güvenlik yaklaşımı oluşturmuştur. Bu politikaların hayata geçirilmesi “ortak siyasal ve sosyal düzenlemelerle, ortak norm ve değerlere sahip bir Avrupa-Atlantik uluslararası toplumunun varlığı”² ile mümkün olabilmektedir.

1990'larda uluslararası yapıda meydana gelen köklü değişimlere kadar önde gelen teoriler olarak kabul gören yeni gerçekçi ve yeni liberal teoriler uluslararası alanı devletlerin stratejik çıkarlarını gerçekleştirdikleri bir alan olarak görmektedir.³ Ancak, bu dönemde NATO'nun benimsediği politikadaki iş birliği vurgusu ve devletlerin problemler karşısında geliştirdiği ortak tutum ve davranışlar bu teorilerin öngördüğü salt çıkar odaklı yaklaşımın yeterli teorik çerçeveyi sağlayamadığını göstermiştir. Yine bu dönemde, eleştirel uluslararası ilişkiler teorileri içerisinde konumlanan ve devletlerarası ilişkilerde sosyal etkileşim boyutunu öne çıkaran inşacı yaklaşım klasik teorilerden farklı bir teorik çerçeve sunmuştur.⁴ Bu kapsamda bu çalışmanın amacı NATO'nun Soğuk Savaşı sonrasında uygulamaya koyduğu dönüşüm dönemi politikalarının inşacı yaklaşım çerçevesinde anlaşılmasına çalışılmasıdır. Çalışmanın araştırma sorusu “NATO'nun

² Frank Schimmelfennig, “NATO enlargement: A Constructivist Explanation”, *Security Studies*, 1998, Cilt 8, Sayı 2-3, 198-234, s. 213-214.

³ Christian Reus-Smit vd., *Theories of International Relations*, Palgrave Macmillan, New York, 2005, s. 192-193.

⁴ Yücel Bozdağlıoğlu, “Constructivism and Identity Formation: An Interactive Approach”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 2007, Cilt 3, Sayı 11, 121-144, s. 127.

dönüşüm dönemi politikaları inşacı yaklaşımla nasıl açıklanabilir?” şeklinde belirlenmiştir. Çalışmanın araştırma dönemi, NATO’nun Soğuk Savaş sonrası yayımladığı üç stratejik konsepti içerecek şekilde, 1991-2011 dönemi ile sınırlandırılmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde inşacı yaklaşımın uluslararası ilişkiler teorileri içindeki yeri tartışılmış, ikinci bölümde NATO’nun dönüşüm dönemi politikaları inşacı bakış açısıyla incelenmiştir. Sonuç bölümünde elde edilen bulgular özetlenmiştir.

Araştırmada elde edilen bulgular neticesinde, NATO’nun iş birliğine dayalı güvenlik, genişleme süreci ve ortak güvenlik kapsamındaki politikalarının inşacı yaklaşımın; “ortak, paylaşılan anlam, norm ve değerler geliştirerek maddi gücün bu çerçevede anlamlandırılması; sosyal etkileşim yoluyla bu değerlerin yaygınlaştırılması” anlayışıyla okunabileceği görülmüştür. Ayrıca, ittifak yeteneklerinin, bir güç mücadelesi ve silahlanma yarışına neden olmadan geliştirilmesinin güvenlik toplumu ve ortak güvenlik anlayışına dayalı bir politik kültürün yerleşmesi ile gerçekleştiği sonuçlarına ulaşılmıştır.

Çalışmada, çeşitli kaynaklardan elde edilen verileri betimleyici ve çözümleyici bir yöntem benimsenmiştir. Çalışmada kullanılan veriler çoğunlukla niteliksel karakterdedir. Veriler bu alanda daha önce yayımlanmış kitap, tez, makale ve süreli yayınlardan, NATO ve diğer kuruluşların zirve kararları ve diğer resmî belgelerden, devlet ve hükümet yetkilileri ile NATO Genel Sekreterlerinin açıklamalarından elde edilmiştir.

1. İnşacı Yaklaşımın Uluslararası İlişkiler Teorileri İçindeki Yeri

1980’li yılların sonunda uluslararası yapıda meydana gelen köklü değişimlere kadar uluslararası ilişkilerin anlaşılmasında önde gelen teoriler olarak kabul gören yeni gerçekçi ve yeni liberal teorilerin ortak özelliği her ikisinin de rasyonel teoriler olmasıdır. Bireyler için toplum, devletler için de uluslararası toplum önceden tanımlanmış çıkarlarını gerçekleştirilmeye çalıştıkları bir alan olarak görülmektedir. Bu nedenle aktörler; “çevrelerindeki sosyal ortamdan etkilenmeyen, sosyal ilişkiye sadece çıkarlarını artırmak için giren; rasyonel, atomist, asosyal bireyler” olarak görülmektedir.⁵ İki teori arasındaki önemli bir fark uluslararası toplumun

⁵ Christian Reus-Smit vd., *a.g.e.*, 2005, s. 192.

varlığı ile ilgilidir. Yeni gerçekçiler uluslararası toplumu reddederek yerine, devletlerin stratejik çıkarlarını takip ettikleri alan olarak uluslararası sistem veya uluslararası yapıyı önerirken; yeni liberaller devletlerin, iş birliği ve buna yardımcı olan işlevsel kurumların varlığına olanak sağlayan bir uluslararası toplumun varlığını kabul etmekle birlikte, bu alanı yine stratejik çıkarların elde edildiği bir alan olarak görmekte, herhangi bir şekilde kimlik ve çıkarların sosyal etkileşim içerisinde oluşumuna veya şekillenmesine yer vermemektedir.⁶

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile uluslararası alanda meydana gelen değişimleri açıklamakta ne yeni liberal ne de yeni gerçekçi teori yeterli olabilmiştir. Ayrıca, bu değişimin getirdiği insan hakları, devlet dışı aktörler gibi bazı yeni olgular rasyonel teoriler dışında yeni teorik yaklaşımlar üzerinde çalışmaların yoğunlaşmasına neden olmuştur. İnşacı yaklaşım böyle bir dönemde, klasik rasyonel teorilerin temel iddialarını sorgulayan eleştirel uluslararası ilişkiler teorileri arasında, uluslararası ilişkileri daha iyi açıklayabileceği iddiası ile ortaya çıkmıştır. İnşacılar zaman zaman kuramsal boyutu önde olan çalışmalara yöneldiler de, teorik boyutu ağır basan ilk kuşak eleştirel teorisyenlerden farklı olarak, soyut teorik kuramlardan uluslararası ilişkilerin daha somut alanlarına yönelen analizleriyle eleştirel teoriye farklı bir boyut getirmişlerdir.⁷

İnşacılığın ne olduğuna geçmeden önce bu kavramı uluslararası ilişkiler yazınında ilk defa kullanan Nicholas Onuf'un bu alandaki en kapsamlı teorik çalışmalardan biri olan "*World of Our Making*" adlı kitabından bahsetmekte yarar vardır. Kitabının başında Goethe'nin Faust adlı eserinden bir alıntı kullanan Onuf, "başlangıçta edim vardı" aforizmasını, inşacı pozisyon olarak belirtmekte ve bu pozisyonu "bireyler ve toplumlar birbirini karşılıklı inşa eder"⁸ şeklinde tanımlamaktadır. Onuf'un tercih ettiği inşacılıkta maddi ve sosyal gerçeklikler arasında kesin bir ayırım yoktur.⁹ Her iki alanın da birbirini etkilediği kabul

⁶ A.g.e., s. 192-193.

⁷ A.g.e., s. 194-196.

⁸ Nicholas Greenwood Onuf, *World of Our Making: Rules and Rule in Social Theory and International Relations*, University of South Carolina Press, Colombia / South Carolina, 1989, s. 36.

⁹ A.g.e., s. 40.

edilmekle birlikte insanda sosyal boyutun, insanın biyolojik maddi bir gerçeklik olduğu göz ardı edilmeden, daha baskın olduğu ileri sürülmektedir.¹⁰ Kuralların, insanların varlıklarını devam ettirebilmeleri için gerekli bilişsel yetenekleri kazandırdığı tespitinden yola çıkarak “insanlar kuralları, kurallar toplumu, toplumun kuralları ise insanların belirli şekilde davranmalarına yol açar” sonucuna ulaşmaktadır.¹¹

Onufun çalışmasında dikkat çeken en önemli husus insan topluluğu ve uluslararası topluluğun sosyal yönüne yapılan vurgudur. Bu kapsamda, “uluslararası politikanın gerçekliğini maddi değil özneler arası paylaşılan veya sosyal gerçeklik olarak gören”¹² inşacılık; maddi yapılar kadar normatif yapılara verdiği önem, politik kararların alınmasında kimliğin rolü ve aktör ve yapının birbirini karşılıklı oluşturucu rolüne yaptığı vurguyla karakterize edilmektedir.¹³ İnşacılık, yapıların sosyal ve politik aktörlerin davranışlarını belirlemesi bağlamında normatif ve düşünsel (*ideational*) yapıların maddi yapılar kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır. İnşacılara göre paylaşılan düşünceler, inançlar ve değerlerin de yapısal özellikleri vardır ve sosyal ve politik eylem üzerinde önemli etkide bulunabilirler. İnşacıların bu yapılara önem vermesinin iki nedeni vardır: Maddi kaynaklar ancak içinde buldukları paylaşılan bilginin oluşturduğu yapı bağlamında anlam kazanırlar; normatif ve düşünsel yapılar politik aktörlerin sosyal kimliklerini şekillendirmektedir. Yapının ve aktörün birbirlerini etkilemeleri bağlamında ise “yapılandırmacı (*structurationist*)” terimi altında maddi olmayan yapıların kimlik ve çıkarlar üzerindeki etkisine vurgu yaparken, yapılan iş ve uygulamaların (*practices*) bu yapıların devam ettirilmesi ve korunmasındaki rolü üzerinde de durdukları görülmektedir.¹⁴

Yeni liberal teoride önemli bir yer tutan uluslararası normlar ve normatif yapılar inşacılıkta farklı bir şekilde ele alınmıştır. Yeni liberallere göre devletler, aralarında iş birliğini kolaylaştırmak maksadı ile normlar geliştirirken rasyonel bir fayda-maliyet mantığı kullanmaktadır. İnşacılıkta

¹⁰ A.g.e., s. 40.

¹¹ A.g.e., s. 59, 66.

¹² J. Samuel Barkin, “Realist Constructivism”, *International Studies Review*, 2003, Cilt 5, 325-342, s. 326, 327.

¹³ Christian Reus-Smit vd., *a.g.e.*, 2005, s. 188.

¹⁴ A.g.e., ss. 196-197.

ise normlar, uygun davranış standartları oluşturmak yoluyla kimlik ve çıkarların oluşturulmasına yardım ederken, eden ve yapı birbirini karşılıklı inşa eden sosyal bir mantık içinde ele alınmaktadır.¹⁵ Bir başka deyişle edenlerin iş ve uygulamaları, paylaşılan değer ve normlardan oluşan yapıyı ayakta tutarken, yapı da eden üzerinde sadece nedensel değil kurucu inşa etkilerinde bulunmaktadır. Bu da inşacılığa, yeni gerçekçiliğin, aktörlerin çıkar ve kimliklerinin sosyal yapıdan bağımsız olduğu yönündeki varsayımlarının aksine devletlerin etkileşiminden ortaya çıktığını ileri sürme imkânı vermektedir.¹⁶

İnşacılara göre maddi olmayan yapıların aktörlerin kimliklerini nasıl etkilediği önemlidir; çünkü kimlikler çıkarları, çıkarlar da davranışları etkilemektedir. Kimlikler aktörlerin kim veya ne olduklarını gösterirken çıkarlar ise aktörlerin ne istediklerine işaret eder¹⁷: “Çıkarlar kimlikleri ön varsayarlar, bir aktör kim olduğunu bilene kadar ne istediğini bilemez.”¹⁸ Bu da, Zehfuss’un belirttiği gibi, insanların eylemlerinin anlamlara dayalı olması ve anlamların etkileşimden ileri gelmesi gibi sosyal teorinin iki temel prensibi ile inşacı bağlamda kimlik kavramını ilişkilendirmemizi mümkün kılmaktadır.¹⁹

“1990’larda üç değişik inşacı anlayış gelişmiştir: sistem seviyesi, birim seviyesi ve bütüncül inşacılık.”²⁰ Sistem seviyesi inşacılıkta, devletin iç yapısı ile ilgili analizler devre dışında bırakılmakta, uluslararası ilişkiler devletlerin birbirleriyle ilişkileri bağlamında kavramsallaştırılarak anlaşılmaya çalışılmaktadır. Birim seviyesi inşacılıkta, sistem seviyesi inşacılığın tam tersine devlet içindeki yapılara yönelerek, toplumsal norm ve hukuki yapıların devletin çıkar ve kimlik tanımlamalarına nasıl yansıtıldığı araştırılmaktadır. Bütüncül inşacılık, her iki seviye arasında ayırım

¹⁵ Gregory Flynn and Henry Farrell, “Piecing Together the Democratic Peace: The CSCE, Norms, and the “Construction” of Security in Post-Cold War Europe”, *International Organization*, 1999, Cilt 53, Sayı 3, 505-535, s. 510.

¹⁶ Yücel Bozdağlıoğlu, *a.g.e.*, s. 127.

¹⁷ Alexander Wendt, *Social Theory of International Politics*, Cambridge University Pres, Cambridge, 1999, s. 231.

¹⁸ *A.g.e.*, s. 231.

¹⁹ Maja Zehfuss, *Constructivism in International Relations*, Cambridge University Pres, Cambridge, 2004, s. 39.

²⁰ Christian Reus-Smit vd., *a.g.e.*, 2005, s. 196-197.

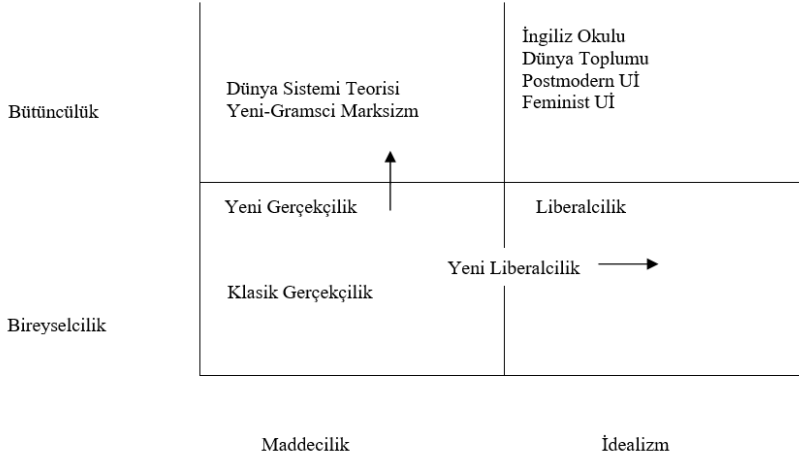
yapmayarak, “günümüz uluslararası sisteminin norm ve değerlere dayalı yapısı ile bu yapının neden olduğu sosyal kimlikleri açıklamaya çalışmaktadır.”²¹ Bu noktada sistem seviyesi inşacılığa “Uluslararası Politika’nın Sosyal Teorisi (*Social Theory of International Politics*) adlı kitabıyla geniş bir teorik çerçeve kazandıran Wendt’in yaklaşımının açıklanmasında fayda vardır. Wendt, inşacı yaklaşımını; devletleri uluslararası politika analizinin temel birimi kabul eden; devletler sistemindeki temel yapıları maddi olmaktan ziyade özneler arası anlamlar olarak gören; devlet kimlik ve çıkarlarının tamamen ülke içi politikalar tarafından uluslararası sisteme dışsal olarak oluşturmak yerine, önemli bir bölümünün uluslararası sosyal yapılar tarafından oluşturulduğunu iddia eden; uluslararası sistemin yapısal bir teorisi, bir tür yapısal idealizm olarak tanımlamaktadır.²² Wendt’in inşacı yaklaşımının uluslararası ilişkiler teorileri içinde nerede durduğu Şekil-1’de gösterilmiştir. Şekilde x eksenini maddeci-idealist, y eksenini bireyselci-bütüncül yaklaşımları temsil etmektedir. Wendt’in yaklaşımı şeklin sağ üst köşesindeki teoriler içinde değerlendirilmektedir. Çünkü Wendtçi inşacılık, temel olarak “paylaşılan bilgidir” oluşan bir uluslararası bir “yapının” varlığını iddia etmekte; bu yapının sadece devletin davranışını değil kimlik ve çıkarlarını da etkilediğini ileri sürmektedir.²³

²¹ A.g.e., s. 201.

²² Alexander Wendt, “Collective Identity Formation and the International State”, *The American Political Science Review*, 1994, Cilt 88, Sayı 2, Haziran, 384-396, s. 385.

²³ A.g.e., 1999, s. 32.

Şekil-1 Uluslararası İlişkiler Teorileri İçinde İnşacılığın Konumu²⁴

2. NATO'nun Dönüşüm Sürecinin Tarihi ve Kavramsal Temelleri

Ülkelerin ittifak ilişkisine girmelerinin askerî, ekonomik, dinî, kültürel çeşitli nedenleri olabilir. Ancak, aynı zamanda savaşların tarihi olan uluslararası ilişkiler tarihindeki baskın ittifak ilişkisinin ortak bir amacı elde etmek veya tehdidi bertaraf etmek maksadıyla bir araya gelerek oluşturulan ittifak ilişkisi olduğu görülmektedir. Bu çerçevede ittifak, iki veya daha fazla devletin güvenliklerini artırmak maksadıyla çeşitli alanlardaki güçlerini birleştirerek yaptıkları iş birliği olarak tanımlanabilir.²⁵ Bu tür askerî boyutu ağır basan ittifaklarda, elde edilmek istenen amaca ulaşıldığında ittifakların ortadan kalkması beklenir; çünkü iş birliğini oluşturan koşullar ortadan kalkmıştır. Yapılan iş birliğinin geçici bir süre için olduğunun farkında olan ülkeler arasında birbirlerine karşı bir güvensizlik de söz konusudur. Bu nedenle, birbirlerine karşı daima temkinli yaklaşırlar, ittifak içerisindeki ülkelere birinin askerî kapasitesini diğerlerine göre daha da artırması çok istenmez; çünkü bu güç başka bir zaman müttefiklerine

²⁴ Wendt, *a.g.e.*, 1999, s. 32.

²⁵ Stephen M. Walt, "Alliances in a Unipolar World", *World Politics*, 2009, Cilt 61, Sayı 1, 86-120, s. 116.

karşı yöneltilebilir. Yani ittifak ilişkisi her zaman karşılıklı güvene dayalı uzun süreli bir ilişki değildir. İkinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesi Molotov-Ribbentrop Paktı'nın imzalanmasıyla beraber Nazi Almanyası ile ittifak ilişkisine giren Sovyetler Birliği kısa bir süre sonra müttefikinin saldırısına maruz kalmıştır. Nazi Almanyası'na karşı bir araya gelen koalisyon ise daha savaş bitmeden birbirine rakip ittifaklar oluşturmuştur. Bununla birlikte ittifakları her zaman bu kadar kısa süreli ve kırılgan olduğunu düşünmek doğru değildir. Napolyon Savaşları'ndan sonra Avusturya Başbakanı Metternich öncülüğünde Viyana Kongresi sonucu kurulan ittifak uzun yıllar Avrupa'da istikrarın korunmasında önemli bir rol oynamıştır.

Gerçekçi yaklaşıma göre devletler, merkezî bir otoritenin olmadığı anarşik bir uluslararası ortamda, diğer devletlere göre askerî ve ekonomik güçlerini artırarak ayakta kalabilmek için ittifak kurarlar.²⁶ Liberal yaklaşımda ise mutlak faydanın artırılması bağlamında, karşılıklı bağımlılık ve iş birliği geliştirilerek uluslararası ve ulus üstü yapılar yoluyla geliştirilen ortaklıklar söz konusudur. Liberal teoriye göre benzer siyasi yapılara sahip devletlerin birbirleriyle ittifak kurmaları daha olasıdır.²⁷ Liberal rejimlere sahip ülkelerin kurduğu ittifakların diğerlerine göre daha uzun süreli olması beklenmektedir.²⁸ Demokratik rejimle yönetilen devletlerde yöneticilerin kendilerini seçenlerin taleplerini dikkate almak durumunda olmaları, bu devletlerin birbirleriyle çatışma ihtimalini azaltmaktadır. Zira “savaşa karar vermek için vatandaşın onayı alınması gerekiyorsa, onların kendileri için büyük sıkıntılar doğuracak böyle bir karar vermeden önce dikkatli davranmaları çok doğaldır.”²⁹ İnşacı yaklaşıma göre ise; ortak davranış normları, ortak değerler ve ortak siyasal kültüre sahip devletlerin süregelen iş birliğine dayalı olarak oluşturdukları ittifak veya kurumlar birbirlerinin kimliklerini ve beraber geliştirdikleri ortak kimliklerini güçlendirmelerini sağlamaktadır.³⁰

²⁶ Joe Burton, *NATO After the Cold War: Explaining the Durability of the Atlantic Alliance in a New Global Context*, Doktora Tezi, the University of Otago, Dunedin, New Zealand, 2010, s. 12

²⁷ A.g.e., s. 29.

²⁸ Stephen M. Walt, *a.g.e.*, 2009, s. 90.

²⁹ Immanuel Kant, “Perpetual Peace: A Philosophical Sketch”, 1795, <https://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/kant/kant1.htm> (Erişim Tarihi: 27.04.2016).

³⁰ Thomas Risse-Kappen, “Collective Identity in a Democratic Community: The Case

Kuzey Atlantik Antlaşması'nın metninde belirtilmese de NATO'nun temel olarak Sovyet tehdidine karşı bir ortak savunma örgütü olarak kurulduğu bilinmektedir.³¹ Antlaşmanın üçüncü, beşinci ve altıncı maddeleri ittifakın üyelerine yönelik bir saldırı karşısında alınacak tedbirlerle ilgilidir. Üçüncü madde de üye ülkelerin bireysel ve ortak savunma kapasitelerinin geliştirileceği belirtilirken; ortak savunmanın vurgulandığı beşinci maddede, “Kuzey Amerika veya Avrupa’da üye ülkelerden herhangi birine yapılacak bir saldırının tüm üye ülkelere yapılmış kabul edileceği” belirtilmekte ve “böyle bir saldırının olması durumunda BM sözleşmesinin 51’inci maddesince tanınan bireysel veya ortak savunma hakkı uyarınca saldırıya uğrayan taraf veya taraflara yardım edileceği”³² ifade edilmektedir. Altıncı madde ise beşinci maddeye atıfla ittifakın coğrafi sınırlarını çizmektedir.

Bir savunma ittifakı için normal karşılanması gereken bu maddeler yanında antlaşmanın bazı maddelerinde bir savunma ittifakının ötesinde anlamlar içeren hususlar bulunmaktadır. Örneğin giriş kısmında BM’nin amaç ve prensiplerine bağlılık belirtildikten sonra “...demokrasi, insan hakları, bireysel özgürlük ve hukukun üstünlüğü prensipleri üzerine kurulu medeniyet ve ortak mirası koruma kararlılığı” vurgulanmaktadır. Birinci maddede; yine BM sözleşmesine atıfta bulunarak, “üyelerin uluslararası anlaşmazlıkları, uluslararası barış ve güvenliği tehlikeye düşürmeyecek şekilde barışçı metotlarla” çözecekleri ve “uluslararası ilişkilerinde, BM’nin amaçlarına herhangi bir biçimde aykırılık teşkil edecek, tehdit ve güç kullanımından kaçınacakları”³³ belirtilmektedir. İkinci maddede ise; “üyeler arasındaki barışçı ve dostça ilişkilerin; kurumları güçlendirmek, bu kurumların üzerine inşa edildiği prensiplerin daha iyi anlaşılmasını sağlamak ve istikrar ve refahı artırmak suretiyle sağlanacağı”³⁴ belirtilmektedir.

of NATO”, Katzenstein, P. J., (ed.), *Culture of National Security*, Columbia University Press, New York, 1996, 357-399, s. 390.

³¹ NATO Resmî İnternet Sayfası, “A Short History of NATO”, <http://www.nato.int/history/nato-history.html> (Erişim Tarihi 06 Kasım 2014). NATO’nun kuruluşundaki diğer iki temel amaç; milliyetçi militarizmin engellenmesi ve Avrupa’daki siyasi bütünleşmenin desteklenmesi idi.

³² Kuzey Atlantik Antlaşması (The North Atlantic Treaty), md. 5, 4 Nisan 1949.

³³ Kuzey Atlantik Antlaşması (The North Atlantic Treaty), md. 1, 4 Nisan 1949.

³⁴ Kuzey Atlantik Antlaşması (The North Atlantic Treaty), md. 2, 4 Nisan 1949.

Maddenin devamında “ekonomi politikalarındaki uyumsuzlukların ortadan kaldırılması” ve “ekonomik iş birliğinin artırılması”³⁵ hususlarına yer verilerek ortak değer, normlar ile ortak kimlik geliştirilmesinde karşılıklı etkileşim ve iletişimi sağlayacak koşulların oluşturulmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu maddeler, NATO’nun varlığını Soğuk Savaş’ın ötesine de taşıyacak anlayışın temellerinin kuruluş antlaşmasında yer aldığını göstermektedir. Bu anlayış, İttifak üyelerinin güvenliğinin topraklarının sadece askerî araçlarla savunulması ile sağlanacağı bir ortaklıktan öte anlamlar içermektedir.

Wendt’e göre İkinci Dünya Savaşı’ndan beri Kuzey Atlantik bölgesindeki devletler, anlaşmazlıkların çözümünde zaman zaman güce başvuru ve güvenlik konusunda bireysel davranılan Lockçu kültürün ötesine geçmişlerdir.³⁶ İnşacı yaklaşım uluslararası kültürü sabit ve verili değil, özneler arası etkileşimle oluşturulan sosyal bir inşa süreci olarak gören yaklaşımı, bu anarşi kültürlerinin değişimine olanak vermektedir. Bu değişimin zorunlu olarak belirli bir kültürden diğerine olması beklenmemelidir. Ancak, Wendt’in de belirttiği gibi uluslararası ilişkiler tarihindeki her kültürel değişim daha çok iş birliği ve ortak eyleme uygun bir yapı getirmiştir.³⁷ Uluslararası ilişkiler tarihinin büyük bir bölümünde Hobbesçu kültür gözlenmişken, on yedinci yüzyıldan itibaren Avrupa’da gelişmeye başlayan Lockçu yapı zamanla küresel bir boyut kazanmış, yirminci yüzyılın ikinci yarısında ise yeni bir yapısal değişimin emareleri görülmeye başlanmıştır.³⁸ Kantçı kültür olarak tanımlanan yeni kültürün normları “güce başvurmama” ve “güvenlik konusunda ortak hareket etmek” olarak belirlemiştir.³⁹ “Çoğulcu güvenlik toplumu” ve “ortak güvenlik” kavramları ise bu normlar üzerinde gelişen politik kültürü devletlerarası seviyede genel bir çerçeveye oturtan bir yaklaşım sunmuştur. Deutsch ve arkadaşları çoğulcu güvenlik toplumu, “üyelerinin problemlerini birbirlerine karşı fiziki güç kullanarak çözmek yerine başka bir metotla çözeceklerine dair gerçek bir teminat olan” bağımsız devletlerden

³⁵ Kuzey Atlantik Antlaşması (The North Atlantic Treaty), md. 2, 4 Nisan 1949.

³⁶ Wendt, *a.g.e.*, 1999, s. 297.

³⁷ *A.g.e.*, s. 314.

³⁸ *A.g.e.*, s. 314.

³⁹ *A.g.e.*, s. 298-299.

oluşan topluluk olarak tanımlamıştır.⁴⁰ Buradaki “gerçek teminat, birbirlerinin barışçıl niyet ve davranışlarının paylaşılan bilgisidir.”⁴¹ Adler ve Barnett’e göre de güvenlik toplumunu benzer yapılanmalardan ayıran üyelerinin “barışçıl değişim” konusundaki ortak beklentileridir.⁴² Barışçıl değişim konusundaki ortak beklentileri ise öznel arası anlamlar, ortak kimlikler ve değerlerin çeşitli etkileşimler ve işlemler sonucunda kurumsallaştığı bir inşacı süreç sonrasında gerçekleşebilir.⁴³ Bir güvenlik toplumunda askerî gücün birbirlerine karşı kullanılmayacağını bilmesi onun anlamını da tamamen değiştirmektedir.⁴⁴ Güvenlik toplumunda problemlerin çözümü için diplomatik, ekonomik başka yollar tercih edilmektedir. Askerî güç ise dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı güvenlik toplumunu savunmak için geliştirilmek istenmektedir.

NATO’nun kuruluşunda Sovyet tehdidi önemli faktörlerden biri olsa da “milliyetçi militarizmin engellenmesi” ve “Avrupa’daki siyasi bütünleşmenin desteklenmesi”⁴⁵ hedefleri de etkili olmuştur. NATO’nun ilk Genel Sekreteri Lord Ismay’in belirttiği gibi NATO’nun amacı “Rusları dışarda, Amerikalıları içerde, Almanları aşağıda tutmaktır (*to keep the Russians out, the Americans in, and the Germans down*).”⁴⁶ Avrupa’nın yeniden bölünme ve çatışma ortamına sürüklenmeyecek bir yapıya kavuşturulma çabası İttifak yapılanmasını da etkilemişti. Bu kapsamda “karşılıklı güvensizlik, rekabet ve istikrarsızlığı” önlemek için NATO; “askerî-politik yapının entegrasyonu, askerî ve siyasi yapıların çok uluslu olması, uluslar üstü savunma politikasının geliştirilmesi, askerî yapıların

⁴⁰ Karl W. Deutsch vd, *Political Community and the North Atlantic Area*, Princeton University Press, New Jersey, 1957, s. 5-6.

⁴¹ Wendt, *a.g.e.*, 1999, s. 299.

⁴² Emanuel Adler and Michael Barnett, “A Framework for the Study of Security Communities”, Emanuel Adler and Michael Barnett (ed.), *Security Communities*, Cambridge University Press, Cambridge, 1998, 29-65, s. 34.

⁴³ A.g.e., s. 59.

⁴⁴ Wendt, *a.g.e.*, 1999, s. 300.

⁴⁵ NATO Resmî İnternet Sayfası, ‘A Short History of NATO’, <http://www.nato.int/history/nato-history.html> (Erişim Tarihi: 06 Kasım 2014).

⁴⁶ Geoffrey Wheatcroft, “Who Needs NATO?”, *The New York Times*, 15 Haziran 2011, http://www.nytimes.com/2011/06/16/opinion/16iht-edwheatcroft16.html?_r=0 (Erişim Tarihi: 28.04.2016).

sivil demokratik kontrolüne yönelik prensip ve ilkelerin geliştirilmesi”⁴⁷ gibi birtakım tedbirler geliştirmişti. Bu tedbirler üye ülkelerin arasında güvenlik toplumu normlarının yerleşmesinde etkili olmuştur. Nitekim Fransa-Almanya arasındaki tarihi düşmanlığın ortadan kaldırılması ve Türkiye-Yunanistan arasındaki gerginliğin çatışmaya dönüşmemesi bu normların etkisine bağlanabilir.⁴⁸ Bu çerçevede NATO, başlangıçtaki ortak tehdit algısının yarattığı ittifak oluşumundan, süreç içerisinde, bir güvenlik toplumu olarak kurumsallaşmaya doğru gitmiştir.⁴⁹

Ortak güvenlik, “toplumun üyelerinden birinin güvenliği tehlikeye düştüğü zaman, kendi güvenlikleri tehlikeye düşmediği halde diğer üyelerin yardıma geldiği, karşılıklı yardımlaşma sistemini” ifade etmektedir.⁵⁰ İttifak sistemlerinde devletler ortak tehdit karşısında güçlerini birleştirirken, ortak güvenlik sisteminde devletler tehdidin cinsi, zamanı ve kimin tarafından yapıldığına bakılmaksızın kendilerini tek bir birim olarak görmektedir. İttifak sisteminden farklı olarak, gruba üye ülkelerin askerî güçlerinin ilerde bir zamanda kendilerine karşı kullanılabilme endişesi yerine ortak tehdiye karşı kullanılmak üzere bireysel ve ortak kabiliyetlerin geliştirilmesi yönünde iş birliği çabası vardır.⁵¹ Bu çerçevede Kuzey Atlantik Antlaşması’nın üçüncü maddesinde herhangi bir tehdit tanımlamaktan ziyade, “antlaşmanın hedeflerini daha etkin bir şekilde başarmak için, bireysel ve müşterek olarak, öz-yardım ve karşılıklı yardım yoluyla, silahlı bir saldırıya karşı koymayı sağlayacak bireysel ve ortak yeteneklerin idame ettirileceği ve geliştirileceği”⁵² belirtilmiştir. Dördüncü madde ise; “üyelerden birinin toprak bütünlüğü, politik bağımsızlığı ve güvenliğinin tehlikeye düşmesi durumunda birbirleriyle danışacakları”⁵³ belirtilmektedir. Böylece, dış tehdit ve problemlere karşı ortak bir tutum ve anlayış birliği sağlamak kolaylaşırken; krizlerin kontrolden çıkmadan çözülmesinde ortak tutumun sağladığı diplomatik güçten de faydalanmak mümkün

⁴⁷ Celeste A. Wallander, “Institutional Assets and Adaptability: NATO after the Cold War”, *International Organization*, 2000, Cilt 54, Sayı 4, 705-735, s. 716.

⁴⁸ Hasan Ulusoy, “Collective Security in Europe”, *Perceptions*, 2003, Cilt 7, Sayı 4, s. 18.

⁴⁹ Thomas Risse-Kappen, *a.g.e.*, 1996, s. 372.

⁵⁰ Wendt, *a.g.e.*, 1999, s. 300.

⁵¹ *A.g.e.*, s. 301.

⁵² Kuzey Atlantik Antlaşması (The North Atlantic Treaty), md.3, 4 Nisan 1949.

⁵³ *A.g.e.*

olmaktadır. İç problemler karşısında ise karşılıklı yanlış anlamaların giderilmesi ve tarafların çözüme diplomatik yollarla ulaşılması konusunda işlevsel bir platform oluşmaktadır. Bu yönüyle dördüncü madde, hem ortak güvenlik hem de güvenlik toplumu olma özelliklerini desteklemektedir.

İnsan hakları, bireysel ve sivil özgürlükler, siyasal haklar gibi liberal norm ve değerler Avrupa-Atlantik uluslararası toplumunu politik kültürün merkezinde yer almaktadır. Sivil toplum, siyasi çoğulculuk, hukukun üstünlüğü, demokrasi, özel mülkiyet ve serbest pazar ekonomisi gibi sosyal ve toplumsal düzenlemeler ise bu politik kültüre dayanmaktadır.⁵⁴ Kuzey Atlantik Antlaşması'nın giriş kısmında da ifade edilen norm ve değerlere dayalı bu uluslararası toplum, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra "kendi yaşam biçimine" ve "toplumsal düzeni"ne tehdit olarak algıladığı "öteki"ne karşı bir savunma örgütü olarak NATO'yu kurmuştu.⁵⁵ Risse-Kappen'e göre aslında Soğuk Savaş da toplumsal ve uluslararası düzen konusundaki dünya görüşlerinin çatışmaya başlamasından kaynaklanmıştır.⁵⁶ Doğu Avrupa'nın "Sovyetleştirilmesi" sürecinde de belirgin olarak ortaya çıkan Batı değerlerine yönelik tehdit, Kuzey Atlantik toplumu devletlerinin ortak kimlik geliştirmelerine katkıda bulunmuştur.⁵⁷

1960'ların sonunda başlayan doğu-batı blokları arasındaki yumuşama (*detente*) dönemi karşılıklı silah indirimlerini de kapsayan bir diyalog ve iş birliği dönemini başlatmıştır. Bu sürecin başlamasında önemli katkısı bulunan Harmel Raporu, Soğuk Savaş sonrası NATO stratejilerinin öncüsü olması bakımından da önem taşımaktadır. Dönemin Belçika Dışişleri Bakanı Pierre Harmel'in öncülüğünü yaptığı rapor Aralık 1967'de NATO Dışişleri Bakanları tarafından kabul edilmiştir.⁵⁸ Bu yıllar, Fransa'nın NATO'nun askerî kanadından çekilmesinin ardından Washington Antlaşması'nın on üçüncü maddesinin uygulanmasına iki yıl kala

⁵⁴ Schimmelfennig, *a.g.e.*, s. 213-214.

⁵⁵ Gülnur Aybet, "The Evolution of NATO's Three Phases and Turkey's Transatlantic Relationship", *Perceptions*, 2012, Cilt 17, Sayı 1, 19-36, s. 21.

⁵⁶ Thomas Risse-Kappen, *a.g.e.*, 1996, s. 378.

⁵⁷ *A.g.e.*, s. 378.

⁵⁸ NATO Resmî İnternet Sayfası, "The Harmel Report", http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_67927.htm, Kasım (Erişim Tarihi: 21 Kasım 2014).

NATO'nun ortadan kalkma ihtimalinin konuşulduğu yıllardı.⁵⁹ Bu nedenle rapor, İttifak'ın kendini yeniden tanımlayarak varlığını devam ettirmesi açısından önemli bir adım olarak değerlendirilebilir. Zira yeni tanımlama İttifak'ın askerî rolünü teyit ederken politik rolünü öne çıkarmayı da içermekteydi. Raporda İttifak'ın iki temel fonksiyonundan bahsedilmektedir. Bunlardan birincisinin, “saldırı ve diğer türlü baskıları caydırmak ve saldırı olması durumunda üye ülke topraklarını savunmak için yeterli askerî güçle birlikte politik dayanışmayı devam ettirmek”⁶⁰; ikincisinin ise, “ politik konuların çözülebileceği daha istikrarlı bir ilişkiye doğru ilerlemek için sarf edilen çabaları sürdürmek olduğu” belirtilmekte, “askerî güvenlik ve politik yumuşamanın birbiri ile çelişkili değil birbirini tamamlayan hususlar olduğu” ifade edilmektedir.⁶¹ Dolayısıyla İttifak kendi güvenliğini sağlamanın yolu olarak karşı blokla ilişkileri geliştirmeyi stratejik bir hedef olarak belirlemektedir. Amaç, Kuzey Atlantik bölgesinde kalıcı barışı sağlayacak bir politik düzen kurulabilmesi için gerekli koşulları oluşturmaktır. Burada tercih edilen yöntemin sadece silahlanma ve askerî kapasitelerin artırılması değil de karşı tarafla siyasi ve sosyal etkileşimi de içermesi dikkat çekmektedir. Nitekim bundan kısa bir süre sonra başlayacak AGİK süreci, siyasi ve sosyal etkileşimin zeminini oluşturacak politik çerçeveyi sağlamıştır.

AGİK, bloklar arası yumuşama ile başlayan süreçte Avrupa'da güvenlik, istikrar ve barışın ortak çıkarlara hizmet edeceği anlayışının bir sonucu olarak ülkeler arasında geçmişten kaynaklanan problemlerin aşılarda iyi ilişkilerin geliştirilmesini amaçlamıştır. Konferans sonunda imzalanan Nihai Senet'de devletlerarası ilişkilerin temel prensipleri ile silahsızlanma ve askerî güven artırıcı önlemlerin (Avrupa'da güvenlik) yanı sıra ekonomi, bilim, teknoloji, çevre, insani ve toplumsal alanlarındaki iş birliği esasları belirlenmiştir.⁶² Aslında sadece devletlerarası düzeyde

⁵⁹ A.g.e.

⁶⁰ “The Future Tasks of the Alliance Report of the Council- ‘The Harmel Report’”, md. 5, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_26700.htm, (Erişim Tarihi: 29 Temmuz 2013).

⁶¹ A.g.e.

⁶² “Helsinki Final Act”, 1 Ağustos 1975, <http://www.osce.org/mc/39501> (Erişim Tarihi: 25 Kasım 2014).

kalmayıp, bilimsel, ticari, ekonomik, sosyal, toplumsal ve kültürel birçok alanda iş birliği ve etkileşimi öngören Nihai Senet, Konferans'a katılan ülkelerin güvenlik ve barışa olan kapsamlı yaklaşımlarını da yansıtmaktadır. Uluslararası ilişkilerde iki kutuplu güç dengesi durumundan iş birliği ve karşılıklı bağımlılığa dayalı bir duruma geçişin emaresi olan bu yaklaşım, sosyal inşacı açıdan devletlerarası paylaşılan norm ve değerlerin ülkelerin kimlik ve çıkarlarını da belirleyeceği bir sosyal yapı haline dönüşmesi olarak değerlendirilebilir. Bu bakımdan, Nihai Senet'in "Avrupa'daki Güvenlik'le İlgili Sorular" bölümündeki "Katılımcı Ülkeler Arası İlişkilere Rehberlik Eden Prensipler", geniş Avrupa coğrafyasındaki uluslararası ilişkilerin temel normları olarak görülebilir. On başlık altında belirtilen prensiplerde; devletlerin egemen eşitliği, siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel sistemlerini belirleme hakkı, sınırların değişmezliği, devletlerin toprak bütünlüğünün korunması, iç işlerine karışmama gibi mevcut uluslararası statükonun korunmasını amaçlayan hususlarla birlikte; anlaşmazlıkların barışçı yollardan çözümü, tehdit ve güç kullanımından sakınma gibi barışı korumayı amaçlayan normlar; düşünce, din ve inanç özgürlüğü de dâhil temel özgürlükler ve insan haklarına saygı, halkların eşitliği ve kendi kaderini belirleme hakkı gibi batı tipi liberal toplum normları; devletlerarası iş birliği ile uluslararası hukuktan kaynaklanan yükümlülüklerin iyi niyetle yerine getirilmesi gibi mevcut iş birliğini devam ettirmeyi amaçlayan esaslar bulunmaktadır.

Devam eden süreçte blok liderleri bir yandan iki kutuplu güç dengesini koruyabilmek için; SSCB'nin Afganistan'ı işgali ve akabinde ABD'nin Carter Doktrini'ni ilan etmesinde görüldüğü gibi diğer devletlerin içişlerine müdahale de dâhil karşılıklı hamlelerde bulunurken; diğer yandan da karşılıklı silah indirimini öngören silahsızlanma ve silahların kontrolü antlaşmaları ile uzlaşa ve iş birliğini devam ettirmişlerdir. Nitekim 1980'lerin ortalarına gelindiğinde, 1960'ların sonunda başlayan Doğu-Batı yakınlaşması stratejisi Batı açısından somut sonuçlarını vermeye başlamıştır. SSCB'de Gorbaçov tarafından yürürlüğe konan "*Perestroyka* (yeniden yapılanma)" ve "*Glasnost* (açıklık)" politikalarında ülkenin kendi iç dinamiklerinin önemli rolü olsa da bu dinamiklerin harekete geçmesinde Batı bloğunun izlediği karşı blokla siyasi, sosyal, kültürel, ticari ve ekonomik ilişkii artırma politikaları etken olmuştur.

NATO'nun Soğuk Savaş ertesinde varlığını devam ettirmesi ile ilgili kurumsal veya güvenlik ortamı ile ilgili farklı değerlendirmeler bulunmaktadır. Bir görüşe göre NATO'nun bir kurum olarak geliştirdiği bürokratik yapı ile devletlerin askerî ve siyasi personeli aralarında uzun yıllara dayanan çalışma alışkanlıkları ve kurumsal bağlar NATO'nun kurumsal varlığını devam ettirmesini sağlayan faktörlerden biriydi.⁶³ Devletlerin NATO politikalarını oluşturan siyasi ve askerî elitin NATO'ya bağlılığı ve kurum olarak etkin olduğunu düşünmeleri, uluslararası sorunlar karşısında bireysel hareket yerine NATO çatısı altında ortak hareketi tercih etmelerine neden oluyordu.⁶⁴ Yine bununla bağlantılı bir görüş NATO'nun uzun yıllar içerisinde oluşmuş askerî komuta yapısını kaybetmeme düşüncesine işaret etmektedir. Soğuk Savaş sonrası döneminin belirsiz güvenlik ortamı etkin bir askerî komuta yapısını Kuzey Atlantik bölgesinin güvenliği için gerekli kılıyordu.⁶⁵ Diğer yandan, NATO'nun kuruluş amaçlarından olan Sovyet tehdidi ortadan kalkmıştı ama Avrupa'nın tekrar milliyetçi ve güce dayalı bölünmeler yaşaması ihtimali her zaman vardı. Ayrıca, Doğu Avrupa'nın da özgürleştirildiği stratejik ortamda, demokratik değerler etrafında bütünleşmiş bir Avrupa idealini gerçekleştirmek için uygun koşullar oluşmuştu.

ABD için NATO'nun varlığı; Avrupa'nın istikrarını ve bütünleşmesini garanti altına almak, Avrupa'nın kendisinden ayrı bir askerî güç geliştirmesine engel olmak açısından gerekliydi. Avrupa için ise NATO; ABD'nin askerî ve ekonomik gücünden faydalanmak, olası bir Rus tehdidi karşısında ABD'yi Avrupa'da tutmak için gerekliydi. Bütün bu stratejik çerçeve ise kuruluş antlaşmasının girişinde yer alan "...demokrasi, insan hakları, bireysel özgürlük ve hukukun üstünlüğü prensipleri üzerine kurulu medeniyet ve ortak mirası koruma kararlılığı"ndan kaynaklanan felsefe üzerine oturuyordu. Aybet'in de belirttiği gibi NATO sadece "bir şeye karşı değil", "bir şey için" kurulmuş bir örgüttü.⁶⁶ Dönüşüm döneminin ana çatısını da bu "şey"i korumak ve yaygınlaştırmaya dönük politikalar

⁶³ Arthur Cyr, "Turkey and the West", *Perceptions*, 1996, Cilt 1, Eylül-Kasım, s. 2.

⁶⁴ Andrew Cottey, "Nato: Globalization or redundancy?", *Contemporary Security Policy*, 2004, Cilt 25, Sayı 3, 391-408, s. 397.

⁶⁵ Celeste A. Wallander, *a.g.e.*, 2000, s. 723-724.

⁶⁶ Aybet, *a.g.e.*, 2012, s. 21.

oluşturmuştur. Çalışmanın devam eden bölümlerinde bu politikaların iki temel unsurunu oluşturan güvenlik toplumunun norm ve değerlerini yaygınlaştırarak sınırlarının genişletmesi ile ortak güvenlik kapsamındaki süreçler tarihsel gelişimi içerisinde açıklanacaktır.

2.1. NATO'nun Dönüşüm Süreci Politikaları

2.1.1. Güvenlik Toplumunun Genişletilmesi

2.1.1.1. İş Birliğine Dayalı Güvenlik

İttifak liderleri 1991 yılında yayınlanan Konsept'de çok çeşitli zorluklar karşısında güvenlik için kapsamlı bir yaklaşım gerekliliğini vurgularken bunun İttifak'ın güvenlik politikasında birbirini destekleyen “diyalog, iş birliği ve ortak savunma yeteneği” unsurları ile yansıtıldığını belirtmektedir.⁶⁷ Bu üç unsurdan “ortak savunma” NATO'nun geleneksel askerî ittifak boyutu ile ilgilidir. Diğer iki unsur ise NATO'nun kutuplar arası “yumuşama” döneminden beri uygulamaya geldiği, Kuzey Atlantik bölgesi ortak kültürünü genişletme ve dolayısıyla Avrupa'da ortak bir güvenlik anlayışına ulaşma politikasının devamı niteliğindedir. Bu kapsamda NATO, İttifak'ın üzerine kurulu olduğu norm ve değerlerin daha geniş bir coğrafyada paylaşılmasının sunduğu iş birliği ve ortaklık fırsatlarından faydalanmak çabası içinde yeni politikalar arayışına girmiştir.⁶⁸ Genel olarak “iş birliğine dayalı güvenlik” olarak adlandırılan bu politika⁶⁹; güvenlik ve ekonomi gibi alanlarda geliştirilen ortaklıklar yoluyla ‘güvenlik toplumu’nun temel norm ve uygulamalarını yeni ülkelere benimsetmeyi ve böylece istikrar ve barışçı değişimi sağlamayı

⁶⁷ “The Alliance’s New Strategic Concept agreed by the Heads of State and Government participating in the Meeting of the North Atlantic Council”, Roma, 7-8 Kasım 1991, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23847.htm (Erişim Tarihi: 25 Kasım 2013).

⁶⁸ “Declaration on Peace and Cooperation issued by the Heads of State and Government participating in the Meeting of the North Atlantic Council (The Rome Declaration), 8 Kasım 1991, http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_23846.htm?mode=pressrelease (Erişim Tarihi: 8 Eylül 2013).

⁶⁹ NATO'nun 2010 yılında yayımlanan yeni Stratejik Konsepti'nde İş Birliğine Dayalı Güvenlik İttifak'ın üç temel görevinden biri olarak sayılmıştır. Diğerleri; Ortak Savunma ve Kriz Yönetimi'dir (“Strategic Concept 2010”, 19 Kasım 2010, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_82705.htm (Erişim Tarihi: 19 Mayıs 2015).)

içermektedir.⁷⁰ Ayrıca pratik alanda geliştirilen iş birliği, paylaşılan norm ve değerlerin yeniden üretilmesini ve yayılmasını sağlayarak ortakların NATO ile ortak bir kimlik geliştirme sürecini kolaylaştırmaktadır. Adler'e göre iş birliğine dayalı güvenlik politikaları uygulandıkça ülkelerin kendilerini güç kullanımında sınırlama davranışları yaygınlaşabilmektedir.⁷¹

İttifak'ın 1991 yılının Kasım ayında kabul ettiği Stratejik Konsept'de benimsediği kapsamlı güvenlik yaklaşımının birbirini destekleyen üç unsurundan ikisi olan 'diyalog ve iş birliği', İttifak'ın yeni dönemdeki çok çeşitli yeni sorunlara karşı kullanacağı politik ağırlıklı yaklaşımın esasını oluşturuyordu.⁷² Bu yaklaşım, "yanlış anlaşılardan kaynaklanabilecek çatışma riskini azaltmayı ve İttifak'ın güvenliğini etkileyebilecek krizleri daha iyi yönetmeyi hedefleyen tedbirleri, karşılıklı anlayış ve güveni artıracak adımları ve ortak güvenlik problemlerine karşı ortak hareket etmek için çıkabilecek ortaklık fırsatlarını genişletecek yeni inisiyatifleri içeriyordu."⁷³ Londra Zirvesi'nde Orta ve Doğu Avrupa devletleri ile düzenli diplomatik ilişkiler kurma kararının ardından Roma'da bu devletlerle politika ve güvenlik konularında daha kurumsal bir iş birliği ve danışma mekanizması geliştirmek üzere Kuzey Atlantik İş Birliği Konseyi (KAİK)'nin hayata geçirilmesi kararlaştırılmıştır.⁷⁴ Böylece eski düşmanlarla başlatılan diyalog ve iş birliği yeni bir aşamaya ulaşmıştır. Askerî-politik bir yapılanma olan NATO'nun, Stratejik Konsept'de de belirtildiği gibi, amaçlarını politik araçlarla sağlama imkânı daha da artmıştır. KAİK, bu amaçla atılmış ve ilerleyen dönemde farklı oluşumlarla devam ettirilecek olan adımlardan biridir. Bu aynı zamanda, daha geniş bir çerçeveden bakıldığında, eski komünist devletlerin demokratik kurum ve yapılarla dönüştürülmesi şeklindeki Batı stratejisinin bir parçasıydı.⁷⁵ Diyalog ve iş

⁷⁰ Emanuel Adler, "The Spread of Security Communities: Communities of Practice, Self-Restraint, and NATO's Post- Cold War Transformation", Paper Presented at the 2007 Meeting of the International Studies Association, Chicago, 2 Mart 2007, s. 17.

⁷¹ A.g.e, s. 31.

⁷² NATO Public Diplomacy Division, *NATO Handbook*, Brüksel, 2006, s. 194.

⁷³ A.g.e, s. 194.

⁷⁴ "Declaration on Peace and Cooperation issued by the Heads of State and Government participating in the Meeting of the North Atlantic Council (The Rome Declaration), 8 Kasım 1991, http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_23846.htm?mode=pressrelease (Erişim Tarihi: 8 Eylül 2013).

⁷⁵ Gülnur Aybet, "NATO'S New Missions", *Perceptions*, 1999, Cilt 4, Sayı 1, s. 2.

birliği politikasının ilk somut uygulamasını hayata geçirmek için kurulmasına karar verilen KAİK ilk resmî toplantısını 20 Aralık 1991’de gerçekleştirmiştir.

KAİK, yeni bağımsızlığını kazanan ve demokratik bir devlet olarak uluslararası topluma katılmayı amaçlayan eski Doğu Bloğu ülkelerini, NATO ülkeleriyle ortak problemlerine ortak cevaplar geliştirmek maksadıyla bir araya getiren bir forum özelliği taşıyordu.⁷⁶ NATO ülkeleri, Orta ve Doğu Avrupa’daki bir istikrarsızlığın tüm Avrupa’nın güvenliğini olumsuz etkileyecek sonuçlarının olacağına farkındaydılar. Daha Soğuk Savaş yıllarında AGİK çatısı altında Avrupa’daki her ülkenin güvenliğinin birbirinden ayrılmaz olduğunun teyit eden ülkeler ortaya çıkan yeni siyasi durumlar karşısında istikrarı korumanın yolunun Avrupa’da demokratik toplumları ve serbest piyasa ekonomisini güçlendirmekten geçtiğine inanıyorlardı. Wolff’a göre böyle bir bakış açısı, belirli bir toprak parçasını korumayı ya da bir düşmanı mağlup etmeyi amaç edinen geleneksel bir askerî ittifaktan ziyade danışma, iş birliği ve ortak güvenlik yoluyla demokratik norm ve yönetimi yaygınlaştırmayı amaç edinen bir yaklaşımı yansıtıyordu. İttifak açısından bunun özellikle silahlı kuvvetlerin sivil kontrolü alanında uygulanabilir olduğunu belirtmek gerekir. Bu ise savunma bütçesinde açıklık, silahlı kuvvetlerde insan haklarına saygı konusuna önem verilmesi, şeffaflık ve sivil gözetimin benimsenmesi gibi uygulamaların yaygınlaştırılması anlamına geliyordu.⁷⁷

KAİK’le başlatılan danışma ağırlıklı iş birliği sürecine daha kurumsal bir boyut kazandıran ve ülkelerle bireysel ortaklıklar kurulmasının yolunu açan adım 1994 yılında Barış İçin Ortaklık (BİO) girişimi ile atılmıştır. BİO, Avrupa’da güvenlik ve istikrarın korunması için eski doğu bloku ülkelerinin NATO’ya üyeliği ile sonuçlanacak bir sürecin önemli bir parçası olarak görülüyordu. Washington Antlaşması’nın NATO genişlemesini mümkün kılan Onuncu Maddesi’ne atıfta bulunan Brüksel Zirvesi Bildirisi, NATO’nun kapılarının Kuzey Atlantik bölgesinin güvenliğine katkıda bulunacak tüm Avrupa ülkelerine açık olduğunu ifade ediyordu.

⁷⁶ NATO Public Diplomacy Division, *a.g.e.*, 2006, s. 194

⁷⁷ Andrew T. Wolff, “The Structural and Political Crisis of NATO Transformation”, *Journal of Transatlantic Studies*, 2009, Cilt 7, Sayı 4, 476-492, s. 479-480.

Bu, Bosna'daki çatışmalar nedeniyle Avrupa'da istikrarın yeniden bozulmaya başladığı bir dönemde NATO'nun, Avrupa'nın güvenliğini garanti altına alacak daha somut bir adım atma ihtiyacından kaynaklanmaktaydı: "Avrupa'nın bütünündeki politik ve güvenlikle ilgili gelişmeleri göz önünde bulundurarak ve gelişmekte olan bir sürecin parçası olarak, doğumuzdaki demokratik devletlere ulaşacak bir NATO genişlemesini memnuniyetle karşılıyoruz."⁷⁸

NATO'nun iş birliğine dayalı güvenlik politikası Savunma Bakanları'nın 29 Mayıs 1997'de Sintra/Portekiz'de yaptıkları toplantıda, KAİK'in yerine Avrupa Atlantik Konseyi (AAOK)'ni kurmalarıyla yeni bir aşamaya ulaşmıştır. BİO Programının kurulmasını müteakip her bir Ortakla özel ortaklık ilişkisi geliştirebilmenin yolunun açılmasından sonra, Ortaklarla NATO arasında gittikçe çeşitlenen ve karmaşıklaşan ilişkiye cevap verebilecek yeni bir politik çerçeveye ihtiyaç duyulmuştu. AAOK, NATO ve Ortaklar arasında çok taraflı danışma ve iş birliği forumu olma özelliğini devam ettirirken, aynı zamanda İttifakla özel ve gruplar halinde politik ilişki geliştirmesine imkân verecek ve mümkün olan en geniş ölçüde karar alma mekanizmalarına katılma fırsatı verecek bir çerçeve sunuyordu.⁷⁹ Ayrıca AAOK, BİO programının gerektirdiği, askerî harekâta katılıma yetki verilmesi gibi üye olmayan ülkelerin güvenlikle ilgili ortaklığının politik boyutunu tartışma imkânı sunacaktı.⁸⁰ İş birliği içinde güvenlik politikasının yeni bir kurumsal çerçeveye kavuşturulması İttifak ve Ortaklar açısından aynı zamanda geçmiş uygulamaların olumlu etkilerinin teyit edilmesi anlamına da geliyordu. Bir kısmı aralarında uzun süreli etnik, dinsel, politik ve toprak uyuşmazlıkları olan çok farklı özelliklerdeki ülkelerin, ortak politik ve güvenlik problemleri karşısında ortak bir anlayış geliştirme çabası etrafında toplanmaları iş birliğine dayalı güvenlik politikasının bir sonucuydu.

⁷⁸ "Declaration of the Heads of State and Government", Brüksel, 1 Ocak 1994, <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c940111a.htm> (Erişim Tarihi: 27 Kasım 2013).

⁷⁹ NATO Resmî İnternet Sayfası, "Basic Document of the Euro-Atlantic Partnership Council", 29 Mayıs 1997, <http://www.nato.int/docu/pr/1997/p97-066e.htm> (Erişim tarihi: 11 Mart 2015).

⁸⁰ Celeste A. Wallander, *a.g.e.*, 2000, s. 722.

NATO'nun Soğuk Savaş sonrası güvenlik ortamına uyum sağlamak amacıyla geliştirdiği politikalar sadece eski Doğu Bloku coğrafyası ile sınırlı değildi. Orta Doğu, Afrika hatta Orta Asya'yı içine alan bölgelerdeki terörizm, başarısız devletler (*failed states*), kitle imha silahlarının yayılması, uluslararası örgütlü suçlar gibi güvenlik problemleri ile henüz çözüme kavuşturulmamış politik, sosyal ve ekonomik sorunlardan kaynaklanan istikrarsızlık potansiyeli NATO ülkelerine kadar uzanabilecek riskler içeriyordu.⁸¹ Bu problemler karşısında ortak bir anlayış geliştirerek bölgesel güvenlik ve istikrara katkıda bulunmak amacıyla 1994 yılında Akdeniz Diyalogu (AD) girişimi başlatıldı. Dönemin NATO Genel Sekreteri Javier Solana'nın belirttiği gibi; “NATO'nun sadece Avrupa'da değil, Avrupa'nın etrafında da istikrar inşa etmek gibi bir görevi vardı.”⁸² Akdeniz bölgesindeki ülkelerle geliştirilecek barışçı ve dostça ilişkiler bunun araçlarından biri olarak düşünülüyordu. Böylece, “karşılıklı olarak güvenlik endişelerini anlamak mümkün olabilecek, yanlış anlama ve güvensizlikler azaltılabilecekti.”⁸³ Mısır, İsrail, Moritanya, Tunus ve Fas AD'ye 1994 yılında, Ürdün 1995 yılında, Cezayir ise 2000 yılında katıldı.⁸⁴ Başlangıçta daha çok karşılıklı olarak birbirini tanıyarak güven inşa etmeyi hedefleyen girişim zaman içerisinde daha somut iş birliği politikalarını hayata geçirdi.⁸⁵ İş birliğinin pratik boyutu yıllık Çalışma Programı çerçevesinde silahlı kuvvetlerin modernizasyonu, kriz yönetimi, sınır güvenliği gibi alanlarda icra edilen seminer, çalışma grubu toplantıları; terörizm, kitle imha silahlarının yayılması konularındaki danışma faaliyetleri ve NATO/BİO çerçevesinde icra edilen tatbikatlara gözlemci katılım ile NATO eğitim kurumlarındaki faaliyetlere katılımı içeriyordu.⁸⁶

11 Eylül terör saldırıları NATO ülkelerinin, kendi coğrafyalarının dışından gelebilecek tehditler konusundaki değerlendirmelerinde haksız olmadıklarını göstermiştir. AD ile NATO'nun güneyinde bu tür tehditlere

⁸¹ NATO Public Diplomacy Division, *a.g.e.*, 2006, s. 229-230.

⁸² Javier Solana, “NATO in Transition”, *Perceptions*, 1996, Cilt 1, Mart-Mayıs, s. 3.

⁸³ *A.g.e.*, s. 3.

⁸⁴ NATO Resmî İnternet Sayfası, “NATO Mediterranean Dialogue”, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_60021.htm (Erişim Tarihi: 9 Mayıs 2015.)

⁸⁵ NATO Public Diplomacy Division, *a.g.e.*, 2006, s. 229-230.

⁸⁶ NATO Resmî İnternet Sayfası, “NATO Mediterranean Dialogue”, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_60021.htm (Erişim Tarihi: 9 Mayıs 2015.)

karşı başlatılan iş birliği ortamının, 2004 yılında İstanbul Zirvesi'nde, daha güneydeki ülkeleri de kapsayacak şekilde genişletilmesi kararlaştırıldı.⁸⁷ “İstanbul İş Birliği Girişimi (İİG)” ile demokrasi ve sivil toplumun geliştirilmesine yönelik olarak diğer uluslararası kuruluşların çalışmalarına katkıda bulunulacağı belirtilse de asıl iş birliğinin güvenlik alanında olması öngörülüyordu.⁸⁸ Bu kapsamda İİG ülkelerinin NATO ile birlikte harekât icra etme kabiliyetlerinin geliştirilmesi; terörizmle mücadele, kitle imha silahlarının yayılması ve silah kaçakçılığının engellenmesi konularında iş birliğinin artırılması hedefleniyordu.⁸⁹ İİG'ye şimdiye kadar Körfez İş Birliği Konseyi'nin dört üyesi; Bahreyn, Katar, Kuveyt ve Birleşik Arap Emirlikleri katıldı.⁹⁰ Ayrıca 2006 yılı Riga Zirvesi'nde, AD ve İİG ülkeleri ile iş birliği ve ortak çalışabilirliği artırmak amacıyla NATO Eğitim İş Birliği Girişimi başlatılmış,⁹¹ girişimin ilk aşaması kapsamında NATO Savunma Okulu'nda Orta Doğu bölümü kurularak Bölgesel İş Birliği Kursu verilmeye başlanmıştır.⁹²

21'inci yüzyılın güvenlik ortamının getirdiği risk ve tehditlerin çeşitliliği ve küresel bir boyut içermesi NATO'nun geliştirdiği iş birliklerinin kapsamının da genişlemesine yol açtı. Problemlerin küreselliği ile birlikte icra edilen harekâtın ortak güvenlik kapsamında BM Güvenlik Konseyi kararlarına dayanması NATO'nun “Temas Ülkeleri” veya “Diğer Küresel Ortaklar” olarak adlandırılan ülkelerle iş birliğinin yolunu açtı. Bunda özellikle doksanlı yılların ortalarından itibaren hayata geçirilen “alan dışı harekât” kavramının da etkili olduğunu belirtmek gerekir. Bu kapsamda Bosna-Hersek harekâtında Arjantin ve Şili, Kosova harekâtında ise

⁸⁷ “İstanbul Summit Communiqué”, 28-29 Haziran 2004, <http://www.nato.int/docu/pr/2004/p04-096e.htm> (Erişim Tarihi: 15 Mart 2015).

⁸⁸ “İstanbul Cooperation Initiative Policy Document”, 28 Haziran 2004, <http://www.nato.int/docu/comm/2004/06-istanbul/docu-cooperation.htm> (Erişim Tarihi: 7 Mayıs 2015).

⁸⁹ A.g.e.

⁹⁰ NATO Resmî İnternet Sayfası, ‘İstanbul Cooperation Initiative (ICI), http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_58787.htm (Erişim Tarihi: 9 Mayıs 2015).

⁹¹ NATO Resmî İnternet Sayfası, “Riga Summit Declaration”, 29 Kasım 2006, <http://www.nato.int/docu/pr/2006/p06-150e.htm> (Erişim Tarihi: 12 Mayıs 2015).

⁹² NATO Resmî İnternet Sayfası, “Strasbourg/Kehl Summit Declaration”, 4 Nisan 2009, http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_52837.htm?mode=pressrelease (Erişim Tarihi: 19 Mayıs 2015).

Arjantin'in NATO'nun icra ettiği harekâta destek vermesi⁹³ Temas Ülkeleri ile geliştirilen pratik iş birliğinin ilk örnekleridir. Zaman içerisinde Japonya, Yeni Zelanda ve Avustralya ile çeşitli seviyelerde Temas ilişkisi geliştirilmiştir. 2008 yılında icra edilen Bükreş Zirvesi'nde Temas Ülkeleri ile ilişkinin genişletilmesine verilen önem vurgulanarak, bu ilişkinin hedefleri olarak; “harekâtın desteklenmesi, güvenlik için iş birliği, ortak güvenlik çıkarları ve demokratik değerleri ilerletmek için ortak bir anlayış” konuları belirtilmiş; ayrıca Avustralya, Japonya, Yeni Zelanda, Singapur ve Güney Kore'nin Afganistan harekâtına verdikleri destekten duyulan memnuniyet dile getirilmiştir.⁹⁴

NATO, iş birliğine dayalı güvenlik politikasının pratik karşılığını icra ettiği harekât için geniş katımlı koalisyonlar yaratabilmesiyle görmüştür. Örneğin; Bosna-Hersek'te 1996 yılında gerçekleştirilen NATO liderliğindeki barışı destekleme harekâtına 14 Ortaklık ülkesi katılmıştır.⁹⁵ Ayrıca 2003 yılında NATO'nun Uluslararası Güvenlik ve Yardım Kuvveti (UGYK) harekâtının komutasını alması bir yönüyle Kuzey Atlantik bölgesinin güvenliğinin coğrafi sınırlarının ne kadar genişlediğini gösterirken; bir yönüyle de iş birliği politikalarının isabetini göstermiştir. Zira UGYK harekâtına NATO'nun iş birliği yaptığı ülkelerden yirmiye yakın ülke katkıda bulunmuş,⁹⁶ Orta Asya ülkeleri ile lojistik destek ve ulaştırma geçişi konusunda iş birliği yapılmıştır. Yine Libya harekâtı için bölgede İİG ve AD vasıtasıyla temas halinde olduğu ülkelerin bir kısmının desteğini almıştır.⁹⁷

NATO'nun ortak güvenliği sağlamak için benimsediği iş birliği politikasının diğer bir boyutu da uluslararası kuruluşlarla iş birliğidir.

⁹³ NATO Resmî İnternet Sayfası, “NATO's relations with Contact Countries”, http://www.nato.int/summit2009/topics_en/12-contact_countries.html#evolution (Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2015).

⁹⁴ “Bucharest Summit Declaration”, 3 Nisan 2008, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm (Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2015).

⁹⁵ NATO Public Diplomacy Division, *a.g.e.*, 2006, s. 197.

⁹⁶ NATO Resmî İnternet Sayfası, “International Security Assistance Force (ISAF): Key Facts and Figures”, 6 Ekim 2014, http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2014_10/20141014_141006-ISAF-Placemat-final.pdf (Erişim Tarihi: 1 Mayıs 2016).

⁹⁷ Rebecca R. Moore, “Lisbon and the Evolution of NATO's New Partnership Policy”, *Perceptions*, 2012, Cilt 17, Sayı 1, 55-74, s. 66.

Güvenlik anlayışının askerî tehdidin ötesinde sosyal, ekonomik, politik problemlerden kaynaklanabilecek istikrarsızlıkları da içerecek şekilde genişlediği yeni dönemin risk ve tehditleri ile NATO'nun tek başına karşı çıkması zordu.⁹⁸ Bunun karşısında NATO liderleri, Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerini birbirine bağlayan kurumlar arası iş birliğini öne çıkarmıştır. Bu yaklaşımda; NATO, AGİK, Avrupa Topluluğu, Batı Avrupa Birliği (BAB), Avrupa Konseyi (AK)'nin birbirini tamamlayacak şekilde çalışacağı yeni bir güvenlik mimarisi içindeki etkileşimin aşırı milliyetçilikten, ekonomik sorunlara kadar birçok güvenlik problemine karşı etkili olacağı düşünülmüştür.⁹⁹ Bu demokratik yönetim ve rekabetçi ekonomilerin güçlendirilmeleri çabalarını destekleyecek daha geniş iş birliği girişimlerine de işaret ediyordu. Demokratik yönetim, serbest piyasa ve istikrarın eski doğu bloğu coğrafyasına yayılması bu kuruluşların beraber çalışması ile olacaktı.¹⁰⁰

NATO'nun 1990'ların ortalarından itibaren Balkanlar'da ve Afganistan'da yürüttüğü barışı koruma-destekleme harekâtında elde ettiği tecrübeler de krizlerin önlenmesinde ve yönetilmesinde uluslararası kuruluşlar arasındaki iş birliği ve koordinasyonun önemini ortaya koymuştur. Bu durum 2006 yılında yayımlanan Kapsamlı Politik Rehber belgesine şu şekilde yansımıştır: “Barış, güvenlik ve gelişme her zamankinden daha fazla birbirine bağlıdır. Bu, krizin önlenmesi ve yönetilmesi esnasında birbirine bağlı çeşitli roller oynayan uluslararası kuruluşlar arasındaki yakın koordinasyon ve iş birliğinin önemini artırmaktadır.”¹⁰¹ Bu kapsamda, 2008 Bükreş Zirvesi'nde NATO'nun

⁹⁸ Nitekim bu politika Bosna-Hersek'teki çatışma ve anlaşmazlıkların çözüme kavuşturulması sürecinde fiili olarak hayata geçirildi [“Madrid Declaration on Euro-Atlantic Security and Cooperation”, 8 Temmuz 1997, <http://www.nato.int/docu/pr/1997/p97-081e.htm> (Erişim Tarihi: 11 Mart 2015)].

⁹⁹ “Declaration on Peace and Cooperation issued by the Heads of State and Government participating in the Meeting of the North Atlantic Council (The Rome Declaration), 8 Kasım 1991, http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_23846.htm?mode=pressrelease (Erişim Tarihi: 8 Eylül 2013).

“The Alliance's New Strategic Concept agreed by the Heads of State and Government participating in the Meeting of the North Atlantic Council”, Roma, 7-8 Kasım 1991, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23847.htm. (Erişim tarihi: 25 Kasım 2013).

¹⁰⁰ Aybet, *a.g.e.*, 2012, s. 22.

¹⁰¹ “Comprehensive Political Guidance”, 29 Kasım 2006, <http://www.nato.int/cps/en/>

Kapsamlı Yaklaşım'a katkısını geliştirmeye yönelik birtakım öneriler içeren Eylem Planı kabul edilmiştir.¹⁰² Yeni Stratejik Konsept'in kabul edildiği 2010 Lizbon Zirvesi'nde ise istikrar ve yeniden inşa faaliyetlerinin daha çok bu alanda uzmanlık sahibi kuruluşlar tarafından yapılabileceği kabul edilmekle birlikte bu kuruluşların görevlerini yapabilmesi için uygun ortamın ancak NATO desteği ile sağlanabileceğinden NATO'nun bu kuruluşlarla daha iyi çalışabilmesi ve kriz yönetimi faaliyetlerini daha iyi planlayabilmesi için gerekli sivil yeteneklerin kazandırılmasına karar verilmiştir.¹⁰³

2.1.1.2. NATO Genişleme Süreci

Kuzey Atlantik Antlaşması'nın Onuncu maddesi "Anlaşma'nın prensiplerini ileri taşıyabilecek ve Kuzey Atlantik bölgesinin güvenliğine katkıda bulunabilecek Avrupa devletlerinin üyeliğe davet edilebileceği"ni belirtmektedir. İttifak'ın yeni üyelerle genişlemesinin yolunu açan bu maddenin Soğuk Savaş sırasında, ikiye bölünmüş bir Avrupa'da stratejik üstünlük elde etmek ve daha çok devletin Sovyet etki alanına girmesini engellemek için çalıştırıldığı söylenebilir. Soğuk Savaş sonrasında ise Avrupa'nın bölünmüşlüğünü ortadan kaldıracak bir politika olarak sunulmuştur. 10-11 Ocak 1994 tarihlerinde Brüksel'de toplanan NATO Zirvesi'nde, "Avrupa'nın tamamında istikrar ve güvenliği sağlamak için Doğu Avrupa'daki devletlerle bağların güçlendirilmek istendiği" belirtilerek, "NATO'nun bu bölgedeki devletleri kabul edecek şekilde genişlemesinden duyulacak memnuniyet" dile getirilmiştir.¹⁰⁴ 1995 yılında tamamlanan "NATO Genişlemesi Üzerine Çalışma" belgesinde Avrupa'da yeniden bölünme hatları oluşmadan bütünleşmeyi sağlamak için izlenecek yol, güvenliğe kapsamlı bir şekilde yaklaşarak Avrupa'nın aynı amacı paylaşan diğer kuruluşlarının birbiri ile etkileşim içinde olacağı yeni bir güvenlik

natohq/official_texts_56425.htm?selectedLocale=en (Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2015).

¹⁰² "Bucharest Summit Declaration", 3 Nisa 2008, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm (Erişim tarihi: 18 Mayıs 2015).

¹⁰³ "Lisbon Summit Declaration", 20 Kasım 2010, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_68828.htm (Erişim Tarihi: 19 Mayıs 2015).

"Strategic Concept 2010", 19 Kasım 2010, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_82705.htm (Erişim Tarihi: 19 Mayıs 2015).

¹⁰⁴ "Declaration of the Heads of State and Government", Brüksel, 11 Ocak 1994, <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c940111a.htm> (Erişim Tarihi: 27 Kasım 2013).

mimarisi içinde aşamalı bir iş birliği ve bütünleşmenin gerçekleştirilmesi olarak öngörülmüştür.¹⁰⁵ Yapılmak istenen, uzun yıllar Komünist rejimi idaresi altında kalmış ancak tarihi olarak aynı kültür coğrafyasına ait devletleri ortak norm ve değerler çatısı altında bir araya getirerek Kuzey Atlantik güvenlik toplumuna dâhil etmektir. Nitekim adı geçen belgede; “var olan değerler ve kurumlar topluluğuna, Vaşington Antlaşması ve Londra Bildirisi hedefleri ile uyumlu olarak daha çok ülke dâhil etmek suretiyle NATO genişlemesinin BM Sözleşmesi ile uyumlu bir biçimde üyelerinin özgürlük ve güvenliğini temin edeceği” belirtilmektedir. Dönemin ABD Başkanı Bill Clinton ise 25 Ekim 1995 tarihli bir konuşmasında NATO’nun bir ortak savunma örgütü olmakla birlikte aynı zamanda bir ortak değerler topluluğu olduğunu ve genişlemenin İttifak ülkelerinin güvenliğini artıracığını şu sözlerle dile getirmektedir:

*“NATO’nun başarısı güvenlik çıkarlarını genişletmeyi, değerleri ilerletmeyi, demokrasi ve ekonomik fırsatları desteklemeyi içermiştir. Biz gerçekten bir ortak savunma örgütü olduğu kadar paylaşılan çıkarlar ve değerler İttifak’ı yarattık. Şimdi Orta ve Doğu Avrupa’nın ve eski Sovyetler Birliği’nin yeni demokrasileri, genişleyen ve böylece güvenliğimizi artıracak olan ortak gayenin bir parçası olmak istiyorlar.”*¹⁰⁶

Gheciu’ya göre NATO’nun, Orta ve Doğu Avrupa devletlerine yönelik genişleme süreci, bu devletlerin kimlik ve çıkar tanımlamalarında, NATO’nun temsil ettiği norm, değer ve kuralların içselleştirilmesi ile sonuçlanacak bir sosyalleşme süreci olarak tanımlanabilir.¹⁰⁷ Wendt’e göre kaynağı toplum olan kimlik ve çıkarların oluştuğu sürece sosyalizasyon denir.¹⁰⁸ Sosyalizasyon kısmen kişinin davranışlarını sosyal beklentilere uydurma çabasıdır.¹⁰⁹ Nasıl sosyal yaşamda özneler arası paylaşılan ortak bir anlayışın oluşması sosyalleşme yoluyla belirli davranış kalıp ve

¹⁰⁵ “Study on NATO Enlargement”, 3 Eylül 1995, http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_24733.htm (Erişim Tarihi: 15 Mart 2015).

¹⁰⁶ William J. Clinton, “Remarks at the Harry S. Truman Library Institute Legacy of Leadership Dinner,” 25 Ekim 1995, <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=50701> (Erişim Tarihi: 22 Mayıs 2015).

¹⁰⁷ Alexandra Gheciu, “Security Institutions as Agents of Socialization? NATO and the ‘New Europe’”, *International Organization*, 2005, Cilt 59, Sayı 4, 973-1002, s. 976.

¹⁰⁸ Wendt, *a.g.e.*, 1999, s.169.

¹⁰⁹ *A.g.e.*, s.169.

kategorilerinin yayılması ve bunların insanları şekillendirmesi yoluyla oluyorsa, NATO da benzer bir süreci üye olacak ülkeler için işletmiştir denilebilir.¹¹⁰ Sosyalleşmenin başarılı olabilmesi için kuruluşun oluşturucu norm, değer ve kurallarının sosyalleşmenin hedefi konumundaki devlet tarafından benimsenerek kimliğinin bir parçası haline getirilmesi gerekir.¹¹¹

Sosyalleşme süreci NATO ile üye olmayı hedefleyen/yeni üye ülkeler arasında birtakım sosyal pratikleri içeren etkileşimler yoluyla gerçekleşmektedir. Süreçte sosyalleştiren ve sosyalleşen olmak üzere iki taraf vardır. NATO sosyalleştiren taraf olarak liberal demokrasi ve temsil ettiği güvenlik toplumu değerlerini yayarak Avrupa'da güvenlik ve istikrarı sağlamak istemektedir.¹¹² Sosyalleşen tarafın ise NATO'nun temsil ettiği norm ve değerleri bu etkileşimler yoluyla içselleştirerek kimlik ve çıkar tanımlamalarını bu norm ve değerler etrafında şekillendirmesi beklenmektedir. Orta ve Doğu Avrupa devletlerinin 1989-1990 yıllarında Komünist rejimlerin yıkılmasını müteakip, Komünist rejim döneminde uzak kaldıkları ve kendilerini asıl ait hissettikleri Batı norm ve değerlerine tekrar dönme isteği¹¹³ sosyalleşme sürecini kolaylaştıran bir etken olmuştur.

Üye olacak ülkeler Avrupa Atlantik Konseyi ve BİO programı faaliyetleri sırasında bir öğrenme sürecine başlamaktadır. NATO Genişleme Üzerine Çalışma Belgesi'nde "KAİK/BİO'ya aktif katılımın muhtemel yeni üyeler için üyeliğe geçişi kolaylaştıracak politik ve askerî iş birliği kalıpları için bir çerçeve oluşturacağı" belirtilmiştir.¹¹⁴ Bu nedenle BİO süreci NATO'nun aday ülkelere Batı'nın norm, değer ve uygulamalarını öğrettiği, sosyalizasyon sürecinin bir ara aşaması olarak görülebilir.¹¹⁵ Buna göre; NATO üyesi ülkeler ile BİO'ya katılan ülkeler arasında KAİK/BİO toplantıları, planlama faaliyetleri, müşterek tatbikatlar ile geliştirilen etkileşim, güvene dayalı ilişkiyi güçlendirirken, problemler

¹¹⁰ Gheciu, *a.g.e.*, 2005, s. 980.

¹¹¹ Schimmelfennig, *a.g.e.*, S.211-212. İnşacı görüşe göre uluslararası kuruluşlar üyelerinin kimlik, değer ve çıkarlarının şekillenmesine etki edebilen oluşturucu (*constitutive*) özelliği olan yapılardır (A.g.e, s. 211).

¹¹² A.g.e., s. 198.

¹¹³ A.g.e., s. 217.

¹¹⁴ Adı geçen belge.

¹¹⁵ Schimmelfennig, *a.g.e.*, s. 226.

karşında ortak bir anlayışla birlikte uzun vadede ortak bir kimlik inşa edilmesini sağlayacaktır.

BİO programının ana hatlarını çizen BİO Çerçeve Belgesi'nde konulan koşullar ve ulaşılmak istenen hedefler programın ve genişleme sürecinin birbirini tamamlayıcı mahiyette olduğunu göstermektedir.¹¹⁶ Belge'de "Avrupa-Atlantik bölgesinde güvenlik ve istikrarın ancak iş birliği ve ortak hareket ile tesis edilebileceği" ifade edildikten sonra Ortaklığın temel değerleri olarak "temel özgürlükler ile insan haklarının korunması ve yaygınlaştırılması ile özgürlük, adalet ve barışın demokrasi yoluyla güvence altına alınması" olduğu belirtilmektedir. Yine Belge'ye göre, "ortaklığa katılmakla Kuzey Atlantik İttifakı üye ülkeleri ve bu Belge'ye katılan diğer ülkeler; demokratik toplumların korunmasına, tehdit ve zorlamadan uzak olmaya ve uluslararası hukuk prensiplerinin korunmasına bağlı olduklarını göstermektedirler". Ayrıca "ülkelerin toprak bütünlüğü ve bağımsızlıklarına karşı güç kullanmaktan kaçınma, anlaşmazlıkların barışçı yollarla çözümü ve mevcut sınırların değişmezliğine" olan bağlılık teyit edilmektedir. Programın hedefleri ise; "savunma planlama ve bütçelemede şeffaflık, savunma güçlerinin demokratik kontrolü, BM ve AGİK harekâtlarına katkıda bulunmaya hazır olma, NATO ile birlikte ortak barışı koruma ve insani yardım harekâtlarına katılabilmek için askerî iş birliğinin geliştirilmesi" olarak belirtilmektedir.

BİO programı üyelik sürecini destekleyen bir araç olmakla birlikte kesin üyelikle sonuçlanan bir program değildir. Üye olma talebi olan ülkeler öncelikle bir Yoğunlaştırılmış Diyalog sürecine, devamında ise Üyelik Eylem Planı'na katılmaya davet edilirler.¹¹⁷ Üyelik Eylem Planı, NATO'nun 1999 yılındaki Vaşington Zirvesi'nde kabul edilen "üye olacak ülkelere hazırlıklarında yardımcı olacak bir faaliyetler programıdır".¹¹⁸ Üyelik Eylem Planı'na katılan her ülke kendi amaç, hedef ve çalışma

¹¹⁶ "Partnership for Peace: Framework Document", 10-11 Ocak 1994, <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c940110b.htm> (Erişim Tarihi: 29 Kasım 2013).

¹¹⁷ NATO Resmî İnternet Sayfası, "Enlargement", http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49212.htm# (Erişim Tarihi: 15 Mart 2015).

¹¹⁸ "Membership Action Plan (MAP)", 24 Nisan 1999, http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_27444.htm?selectedLocale=en (Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2015).

programlarını içeren bir yıllık ulusal program hazırlar.¹¹⁹ Burada kaydedilen ilerlemeler dönem sonu hazırlanan raporlara yansıtılmaktadır. Aday ülkelerle üyelik görüşmeleri Üyelik Eylem Planı süreci tamamlandıktan sonra başlamaktadır. Üyelik Eylem Planı süreci aday ülkenin BİO ile başlayan sosyalleşme/öğrenme sürecinin bir sonraki aşaması olarak görülebilir. Son aşama ise üyelikle sonuçlanan üyelik görüşmeleri aşamasıdır. Nitekim BİO'ya katılan ülkelerden Çek Cumhuriyeti, Polonya, Macaristan 1999; Bulgaristan, Letonya, Estonya, Litvanya, Romanya, Slovakya, Slovenya 2004; Arnavutluk, Hırvatistan 2009; Karadağ 2017; Makedonya 2020 yılında NATO'ya katıldılar. Ancak, sosyalleşme sürecini üyelikle biten değil devam eden bir süreç olarak görmek gerekir.

Tablo-1: BİO Programına Katılan Ülkeler ve Katılım Tarihleri¹²⁰

Ülke	Tarih	Ülke	Tarih	Ülke	Tarih
Arnavutluk	23.02.1994	Hırvatistan	25.02.2000	Kazakistan	27.05.1994
Ermenistan	05.10.1994	Çek Cumhuriyeti	10.03.1994	Kırgızistan	01.06.1994
Avusturya	10.02.1995	Estonya	03.02.1994	Letonya	14.02.1994
Azerbaycan	04.05.1994	Finlandiya	09.05.1994	Litvanya	27.01.1994
Belarus	11.01.1995	Gürcistan	23.03.1994	Malta	26.04.1995
Bosna-Hersek	14.12.2006	Macaristan	08.02.1994	Moldova	16.03.1994
Bulgaristan	14.02.1994	İrlanda	01.12.1999	Karadağ	14.12.2006
Polonya	02.02.1994	Romanya	26.01.1994	Rusya	22.06.1994
Sırbistan	14.12.2006	Slovakya	02.09.1994	Slovenya	30.03.1994
İsveç	09.05.1994	İsviçre	11.12.1996	Tacikistan	20.02.2002
Makedonya	15.11.1995	Türkmenistan	10.05.1994	Ukrayna	18.02.1994
Özbekistan	13.07.1994				

¹¹⁹ Adı geçen belge.

¹²⁰ NATO Resmî İnternet Sayfası, “Signatures of Partnership for Peace Framework Document”, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_82584.htm?selectedLocale=en (Erişim Tarihi: 18.04.2016).

2.2.2. Ortak Güvenlik Politikaları

1990 yılların değişen uluslararası ortamı Washington Antlaşması'nın 5'inci maddesi kapsamındaki ortak savunma görevinin 5'inci madde dışı kriz mukabele harekâtı olarak bilinen, üye ülkelerin toprakları dışında meydana gelen çatışmaların bir istikrarsızlık ortamı yaratmadan kontrol altına alınmasını hedefleyen harekâtı kapsayacak şekilde genişletilmesini gerektirmiştir.¹²¹ Bu çerçevede NATO, araştırmanın kapsadığı dönemde, sırasıyla Bosna, Kosova, Afganistan ve Libya'daki krizlere müdahalede bulunmuştur.

NATO'nun ortak güvenlik kapsamındaki harekâtı 1990'larda Balkanlar'daki beşinci madde dışı kriz mukabele harekâtı ile başlamıştır. Bu harekâtın sivil kayıpları önlemek ve insani sıkıntılara son vermek gibi amaçlarla yapılması Wendt'in anarşi kültürü sınıflandırmasındaki Kantçı anarşi kültürünün “dost” modeline geçiş emareleri olarak değerlendirilebilir. Çünkü “dost” modeli kendi kimliği ile ötekini özdeşleştirmeyi, kendi güvenliği tehlikede olmasa da “öteki”nin yardımına koşmayı gerektirir. Bu müdahalelerde kısmen böyle bir içerik görülse de bölgedeki siyasi krizin yayılması ve insani problemlerden kaynaklanan göç dalgalarının Avrupa'ya istikrarsızlığa sürüklenmesi endişesi de etkili olmuştur. Bu nedenle, Kuzey Atlantik bölgesinde “dost” modelinin yerleştiğinin söylenebilmesi için yeterli dayanak yoktur. Nitekim 2001 yılındaki 11 Eylül saldırıları sonrası ABD'ye destek olmak için beşinci maddenin işletilmesi İttifak politikalarındaki güvenlik hususunun ağırlığını tekrar öne

¹²¹ NATO'nun barışı destekleme harekâtı kapsamında icra ettiği görevler; çatışmaların çıkmadan önlenmesini, çıkmasına engel olunamazsa silahlı güç kullanımı da dâhil çeşitli yöntemlerle kontrol altına alınmasını ve çatışma sonrası istikrarın sağlanmasına yönelik faaliyetleri içeren kriz yönetimi yaklaşımına dayanıyordu. Kriz yönetimi NATO'nun Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra kabul edilen bütün önemli karar ve stratejik belgelerde yer almıştır. Bkz. The Alliance's New Strategic Concept agreed by the Heads of State and Government participating in the Meeting of the North Atlantic Council”, Roma, 7-8 Kasım 1991, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23847.htm. (Erişim Tarihi: 25 Kasım 2013); “The Alliance's Strategic Concept, Approved by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Washington D.C.”, 24 Nisan 1999, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_27433.htm?selectedLocale=en. (Erişim Tarihi: 15 Mart 2015); “Strategic Concept 2010”, 19 Kasım 2010, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_82705.htm (Erişim Tarihi: 19 Mayıs 2015).

çıkarmıştır. Afganistan’da güvenlik ve istikrarın sağlanabilmesi için Afgan hükümeti ve güvenlik güçlerine yardımı amaçlayan UGYK harekâtı doğrudan bir terörle mücadele harekâtı olmasa da Afganistan’ın yeniden terörün hayat bulduğu bir ülke olmaktan çıkarılması maksadıyla yapılmıştır. Bu nedenle, İttifak güvenliğine tehdit oluşturabilecek unsurların kaynağının kurutulması hedefine yönelik bir harekâtı. 2011’deki Libya harekâtı ise sivil kayıpların önüne geçilmesi maksadıyla başlamış, kısa sürede amacı gerçekleştirerek, bir kara harekâtı veya istikrar harekâtına dönüşmeden sonlandırılmıştır. Libya harekâtında, Balkanlar’da başlayıp Afganistan’da zirveye ulaşan beşinci madde dışı kriz mukabele harekâtlarından daha kısa sürede sonuç alıcı, klasik harp kabiliyetini öne çıkaran bir stratejinin emareleri görülmeye başlanmıştır. 2014’deki Ukrayna’daki çatışmalarla başlayan süreç de NATO’nun beşinci madde kapsamındaki görevleri daha öne çıkaracak politikalar izlemesini gerektirmiştir.

İttifak, güvenliğin bölünmezliği ve ortak güvenlik yaklaşımının bir gereği olarak, Soğuk Savaş sonrasının güvenlik ortamının ihtiyaçlarına cevap verebilmek için askerî yeteneklerinin değişim ve gelişimini sağlayacak tedbirler de almıştır. Balkan krizlerinden edinilen tecrübeler doğrultusunda esnek, hızla intikal edebilir, birleşik ve müşterek olarak harekât icra edebilecek birlik ve karargâhlar oluşturulmaya başlanmış; NATO Komuta Yapısı çerçevesinde Müşterek Birleşik Görev Kuvvetleri (*Combined Joint Task Force*),¹²² NATO Kuvvet Yapısı içinde Yüksek Hazırlıklı Kuvvetler (*High Readiness Forces*) kurulmuştur.¹²³ 11 Eylül sonrası ihtiyaçları ise İttifak’ın günün ve geleceğin harekât ihtiyaçlarını karşılayacak daha farklı yetenekleri edinmesi gereksinimini ortaya çıkarmıştır. Özellikle UGYK gibi çok uzak bir coğrafyada harekât yapabilme ihtiyacının ortaya çıkmış olması buna uygun; intikal edebilir, bekasını sağlayabilir, kendini idame ettirebilir, çok uluslu, müşterek harekât yapabilme yeteneğine sahip birlikler gerektirmiştir. Bu kapsamda İttifak’ın ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik olarak üç girişim başlatılmıştır: Prag Yetenekler Taahhüdü, komuta yapısı reformu ve NATO Mukabele Kuvveti’nin (NMK) kurulması.¹²⁴

¹²² The Alliance’s Strategic Concept, 24 Nisan 1999.

¹²³ “History of the ARRC (Allied Rapid Reaction Corps”, <https://arcc.nato.int/page6814928.aspx> (Erişim Tarihi: 23 Kasım 2020).

¹²⁴ NATO Public Diplomacy Division, *a.g.e.*, 2006, s.175.

1999 yılında başlatılan Savunma Yetenekleri Girişimi çok uluslu harekâtlarda birlikte çalışabilirliğin sağlanması için genel İttifak yeteneklerinin geliştirilmesi üzerine yoğunlaşmıştır.¹²⁵ 2002'deki, İttifak'ın dönüşüm zirvesi olarak da kabul edilen, Prag Zirvesi'nde kabul edilen Prag Yetenekler Taahhüdü ise, 11 Eylül saldırılarının ortaya çıkardığı acil ve belirli yetenek ihtiyaçlarının, belirli ülkeler tarafından belirli bir süre dâhilinde geliştirilmesini içermektedir.¹²⁶ “Yüksek tehdit ortamında modern harbin gerektirdiği askerî yetenekleri geliştirme çabasının bir parçası”¹²⁷ olduğu belirtilen bu yetenek sahaları şunlardır: KBRN savunması; istihbarat, gözetleme ve hedef tespit; hava yer gözetlemesi; komuta, kontrol ve muhabere; güdümlü mühimmat ve düşman hava savunmasının baskı altına alınması da dâhil muhabere etkinliğinin geliştirilmesi; hava ve deniz stratejik nakliyatı; havada yakıt ikmal; intikal edebilir muhabere destek ve muhabere hizmet destek birlikleri. 2006 yılında toplanan Riga Zirvesi'nde ise İttifak'ın gelecek 10-15 yılındaki dönüşümünün ana çerçevesini belirleyen daha geniş kapsamlı bir politik direktif kabul edilmiştir.¹²⁸ Buna göre İttifak; kendi coğrafyasında, çevre bölgelerde veya ötesinde stratejik uzaklıklarda, kriz mukabele ve ortak savunmaya yönelik birden fazla büyük çaplı ve küçük çaplı müşterek harekâtları aynı anda yapabilmeliydi.¹²⁹ Böylece İttifak, giderek daha küresel bir nitelik arz eden tehditlere karşı küresel karşılık verebilecek yetenekleri geliştirmeyi hedeflediğini göstermiştir.

NATO Komuta yapısının güvenlik ortamına uyum sağlama sürecinde yine Prag Zirvesi'nde “daha sade, verimli, etkili ve intikal edebilir bir komuta yapısı” oluşturulması kararı alınmıştır.¹³⁰ Daha önce NATO komuta yapısı, biri Avrupa diğeri Kuzey Atlantik olmak üzere, iki ana

¹²⁵ A.g.e., s. 175.

¹²⁶ A.g.e., s. 176.

¹²⁷ “Prague Summit Declaration”, 21 Kasım 2002, <http://www.nato.int/docu/pr/2002/p02-127e.htm> (Erişim tarihi: 15 Mart 2015).

¹²⁸ “Riga Summit Declaration”, 29 Kasım 2006, <http://www.nato.int/docu/pr/2006/p06-150e.htm> (Erişim tarihi: 12 Mayıs 2015).

¹²⁹ “Comprehensive Political Guidance Endorsed by NATO Heads of State and Government”, 29 Kasım 2006, http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_56425.htm?selectedLocale=en (Erişim tarihi: 15 Mayıs 2015).

¹³⁰ “Prague Summit Declaration”, 21 Kasım 2002, <http://www.nato.int/docu/pr/2002/p02-127e.htm>, (Erişim tarihi: 15 Mart 2015).

coğrafi bölünmeye göre yapılandırılmıştı.¹³¹ Yeni yapıda biri “operatif” diğeri “fonksiyonel” olmak üzere iki stratejik komutanlığın oluşturulması öngörülmüştür. Mons’da konuşlu Müttefik Harekât Komutanlığı (*Allied Command Operations*)¹³² İttifak’ın bütün harekâtından; Norfolk’da konuşlu Müttefik Dönüşüm Komutanlığı (*Allied Command Transformation*) ise İttifak askerî yeteneklerinin sürekli dönüşümünü sağlamak ve birlikte çalışabilirliği artırmaktan sorumlu olmuştur.¹³³ Müttefik Harekât Komutanlığına bağlı olarak ise kara-konuşlu “Müşterek Birleşik Kuvvet Komutanlığı (*Combined Joint Task Force*)” karargâhı oluşturabilecek iki Müşterek Kuvvet Komutanlığı (*Joint Force Command*) ile daha kısıtlı kapasiteye sahip ve deniz-konuşlu Müşterek Birleşik Kuvvet Komutanlığı” karargâhı oluşturabilecek sabit bir Müşterek Komutanlık kurulmuştur. 2010 Zirve’sinde komuta yapısı personel sayısında %35 tasarruf sağlayacak şekilde yeniden yapılandırılmıştır.¹³⁴ Yeni yapıda, stratejik komutanlıklarda bir değişiklik yapılmazken, Müşterek Kuvvet Komutanlığı sayısı ikiye indirilmiş; bu komutanlıklara bağlı unsur komutanlıkları yerine doğrudan Müttefik Harekât Komutanlığına bağlı Hava, Deniz ve Kara Komutanlıkları oluşturulmuştur.

Daha önce de belirtildiği gibi İttifak’ın askerî yeteneklerinin etkinliğinin artırılması, üye ülkelerin güvenliklerinin sağlanması ve Avrupa-Atlantik bölgesindeki barış ve istikrarın korunmasını hedef alan daha geniş politik stratejinin bir parçasıdır.¹³⁵ NMK konseptinin geliştirilmesi, Soğuk Savaşın sayıca çok, hantal birliklerinden ziyade; çevik, tehditlere zamanında karşılık verebilecek değişik hazırlık seviyeli birliklere sahip olma ihtiyacından kaynaklanmıştı.¹³⁶ Bu kapsamda NMK, “teknolojik

¹³¹ NATO Public Diplomacy Division, *a.g.e.*, 2006, s. 21.

¹³² Supreme Headquarters Allied Power Europe (SHAPE) ve Supreme Allied Commander Europe (SACEUR) ifadeleri tarihsel önemlerine ve kullanımdaki yerleşmişliklerine binaen kullanılmaya devam edilmektedir.

¹³³ NATO Public Diplomacy Division, *a.g.e.*, 2006, s.21.

¹³⁴ “Lisbon Summit Declaration”, 20 Kasım 2010, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_68828.htm (Erişim tarihi: 19 Mayıs 2015).

¹³⁵ Adı geçen belge.

¹³⁶ General James Jones (dönemin NATO Avrupa Müttefik Kuvvetleri Komutanı [Supreme Allied Commander Europe (SACEUR)], aktaran NATO Resmî İnternet Sayfası, “NATO Response Force”, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49755.htm (Erişim tarihi: 5 Mayıs 2016).

olarak ileri, esnek, intikal edebilir, birlikte çalışabilir, idame edilebilir; kara, deniz ve hava unsurlarından oluşan; ihtiyaç duyulan bölgeye hızlı bir şekilde hareket etmeye hazır bir kuvvet”¹³⁷ olarak tasarlanmıştı. Amaç, “istikrar ve güvenliği tehdit eden problemleri daha büyük bir çatışmaya dönüşmeden kontrol altına alabilecek”¹³⁸ birlikleri oluşturmaktı. NMK, tehditlerin çeşitliliği ile paralel bir şekilde, “saldırı karşısında hızlı bir mukabelede bulunacak öncü kuvvet olarak; bir ortak savunma harekâtının kritik bir unsuru olarak; kriz yönetimi, barışı destekleme veya istikrar harekâtı kuvveti olarak veya büyük çaplı bir harekâtın ileri unsuru olarak”¹³⁹ göreve yapabilecekti. NMK, ilk harekât kabiliyetine 2004 yılında ulaşmasını müteakip 2006 yılında tam harekât kabiliyetine ulaşmıştır.¹⁴⁰ 2014 yılında ise NMK’nın, Rusya’nın Doğu Ukrayna ve Kırım’daki çatışmalara müdahil olması ile Doğu Avrupa’lı müttefiklerin tehdit algısının artması üzerine, Galler Zirvesi’nde kabul edilen Hazırlık Eylem Planı (*Readiness Action Plan*) çerçevesinde, Çok Yüksek Hazırlıklı Müşterek Görev Kuvveti (*Very High Readiness Joint Task Force*) ile güçlendirilmesine karar verilmiştir.¹⁴¹

21’inci yüzyılın sağladığı teknolojik olanakların da etkisi ile balistik füzelerin yayılması, İttifak ülkelerinin güvenliği için giderek artan bir tehdit oluşturmaya başlamıştır. Sadece klasik savaş başlıklarını değil kitlesel imha silahlarını da atma kabiliyeti bulunan bu füzelerin başarısız devletler (*failed states*) veya terörist gruplar tarafından ele geçirilme ihtimali tehlikenin boyutunu daha da artırmaktadır. NATO, sahadaki birliklerin korumaya yönelik bir füze savunma sistemi üzerinde 2001’den beri çalışmaktaydı.¹⁴² Aktif Kademeli Taktik Balistik Füze Savunması (*Active Layered Tactical Ballistic Missile Defense*) olarak adlandırılan bu sistemin kurulmasına, 2004 yılında, NATO’nun İstanbul Zirvesi’nde karar verilmiş,¹⁴³

¹³⁷ “Prague Summit Declaration”, 21 Kasım 2002, <http://www.nato.int/docu/pr/2002/p02-127e.htm>, (Erişim tarihi: 15 Mart 2015).

¹³⁸ NATO Public Diplomacy Division, *a.g.e.*, 2006, s. 177.

¹³⁹ *A.g.e.*, s. 177-178.

¹⁴⁰ NATO Resmî İnternet Sayfası, “NATO Response Force”, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49755.htm (Erişim tarihi: 5 Mayıs 2016).

¹⁴¹ *A.g.e.*

¹⁴² NATO Resmî İnternet Sayfası, “Ballistic missile defence”, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49635.htm# (Erişim tarihi: 6 Mayıs 2016).

¹⁴³ Sıtkı Egeli, *Füze Tehdidi ve NATO Füze Kalkamı*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012, s. 32, 30.

2010 yılında ise ara yetenek (*interim capability*) seviyesine ulaşmıştır.¹⁴⁴ Füze savunmasının tüm NATO üyelerinin topraklarını ve vatandaşlarını koruyacak bir kapasiteye ulaştırılması düşüncesi 2002 Prag Zirvesi'nde dile getirilmiş,¹⁴⁵ 2010 Stratejik Konsepti'nde ise bu hususa; “ortak savunmamızın temel unsurlarından biri olarak, halkımızı ve topraklarımızı balistik füze saldırılarına karşı koruyacak bir yetenek geliştireceğiz”, ifadeleriyle yer verilmiş; bu yeteneğin İttifak'ın güvenliğinin bölünmezliğine katkıda bulunduğu belirtilmiştir.¹⁴⁶ Bu sistem; Aktif Kademeli Taktik Balistik Füze Savunması çerçevesinde geliştirilen komuta kontrol sistemleri ile paralel olarak, ABD'nin 2009'da ilan ettiği Avrupa Aşamalı Uyum Yaklaşımı (*European Phased Adaptive Approach*)'nın öngördüğü radar ve füzelerin aşamalı olarak Avrupa'ya yerleştirilmesi şeklindeki bir plan dâhilinde geliştirilmektedir.¹⁴⁷ Bu çerçevede 2015 yılı itibari ile Rota/İspanya'da dört adet Aegis muharebe gemisi, Kürecik/Türkiye'de füze tespit ve takip radarı, Deveselu/Romanya'da füze savunma üssü (*Aegis Ashore*) faaliyete geçmiştir.¹⁴⁸

Böylece İttifak, tehditlerde meydana gelen değişim ve çeşitlenmeye gerekli karşılığı verebilecek ortak yetenekleri geliştirebildiğini göstererek geçici bir ittifak yapılanmasından ziyade bir ortak güvenlik örgütüne dönüştüğünü göstermiştir. Ancak, 2011'de Libya'daki krize müdahalede sadece hava harekâtı ile yetinilmesi, Suriye'de yaşanan çatışmalara ise hiç müdahil olunmaması BM'yi ikame edecek bir küresel örgütten ziyade bölgesel ihtiyaçlara cevap verebilecek bir ortak güvenlik anlayışının benimsenmeye başladığını göstermektedir.

¹⁴⁴ NATO Resmî İnternet Sayfası, “Ballistic missile defence”, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49635.htm# (Erişim tarihi: 6 Mayıs 2016).

¹⁴⁵ “Prague Summit Declaration”, 21 Kasım 2002, <http://www.nato.int/docu/pr/2002/p02-127e.htm>, (Erişim tarihi: 15 Mart 2015).

¹⁴⁶ “Strategic Concept 2010”, 19 Kasım 2010, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_82705.htm (Erişim tarihi: 19 Mayıs 2015).

¹⁴⁷ Egeli, *a.g.e.*, 2012, s. 32, 33.

¹⁴⁸ NATO Resmî İnternet Sayfası, “Ballistic missile defence”, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49635.htm# (Erişim tarihi: 6 Mayıs 2016).

Sonuç

İnşacılık, maddi kaynakların ancak içinde buldukları paylaşılan bilginin oluşturduğu yapı bağlamında anlam kazandıklarını, normatif ve düşünsel yapıların politik aktörlerin sosyal kimliklerini şekillendirmede etkili olduğunu iddia etmektedir. Kuzey Atlantik bölgesinde de ortak norm ve değerlerle sosyal ve toplumsal düzenlemelere dayanan bir Avrupa-Atlantik uluslararası toplumu, süreç içerisinde, ana unsurları “ortak güvenlik” ve “çoğulcu güvenlik toplumu” olan bir politik kültür geliştirmiştir. Soğuk Savaş sonrasında NATO’yu ayakta tutan nedenlerin başında da bu politik kültürün idamesi ve yaygınlaştırılması doğrultusunda izlenen politikalar gelmektedir

Bu çerçevede geliştirilen iş birliğine dayalı güvenlik politikasının başlangıcı Soğuk Savaş sırasındaki yumuşama dönemine kadar gitmektedir. Bu politikada amaç Avrupa-Atlantik bölgesinde NATO İttifakının üyesi olmayan diğer ülkeler ve uluslararası kuruluşlarla geliştirilecek ortaklıklar yoluyla güven ve istikrar ortamı yaratmaktır. Bunun araçları olarak bu devletlerle NATO’yu çeşitli platformlarda bir araya getirecek oluşumlar meydana getirilmiştir. Bu kapsamda Soğuk Savaş sonrasında NATO’nun geliştirdiği ortaklık mekanizmalarının şunlardır: KAİK / AAOK, BİO, AD, İİG, Temas ülkeleri ve küresel ortaklıklar, Uluslararası kuruluşlarla iş birliği (*AGİT, BM, AB*). Böylece bu ortaklık mekanizmaları yoluyla ortak güvenlik sorunları konusunda ortak bir anlayış geliştirme ortamı yaratılmıştır. Bu anlayışın ana unsurlarından biri güvenlik toplumunun da esasını oluşturan anlaşmazlıkların barışçı çözümü ile devletlerin birbirlerine karşı güç kullanımı ve tehditten kaçınılmasıdır. Askerî-politik bir örgüt olan NATO’nun bu tür ortaklıklarda savunma planlamaları konusunda şeffaflık, askerî unsurlar arasında karşılıklı güvenin tesis edilmesi, askerî gücün sivil kontrolü gibi hususlar üzerinde yoğunlaştığı görülmüştür. Bu konularda NATO ve ortaklık ülkelerince paylaşılan bilginin silahlı kuvvetlerin barışçı kullanımı yönünde gelişmesiyle güvenlik ve istikrara katkı sağlaması öngörülmüştür. Paylaşılan bilginin kurumsallaşması ve bir yapı veya kültür haline gelebilmesi bu alanda geliştirilen, toplantılar, tatbikat, seminer, konferans ve eğitim gibi ortak faaliyetler yoluyla sağlanmaya çalışılmıştır.

Genişleme süreci politikaları ise NATO’nun temsil ettiği norm, değer ve kuralların içselleştirilmesi ile sonuçlanacak daha kapsamlı bir

sosyalleşme süreci içermiştir. 1999 yılında kabul edilen Üyelik Eylem Planı belgesinde üye olmak isteyen ülkelerin yıllık olarak hazırlayacakları programlar vasıtasıyla yapacakları hazırlıklarının beş alan üzerinde yoğunlaşması istenmiştir. Bunlar; Siyasi ve Ekonomik Konular, Savunma ve Askerî konuları, Kaynak Konuları, Güvenlik Konuları ve Hukuki Konulardır. Görüldüğü gibi aday ülkeler geniş çerçeveli bir etkileşim sürecine tabi tutulmak istenmiştir. Bu süreç, inşacı yaklaşımın toplum/uluslararası toplum ve birey/devletin birbirlerini karşılıklı olarak inşa ettiği iddiasının fiili bir uygulaması olması bakımından dikkat çekmektedir. Bu süreçte Kuzey Atlantik İttifakı sosyalleştiren, üye olmak isteyen ülkeler de sosyalleşen taraf olarak konumlanmıştır. Sosyalleşmenin araçları ise;

- KAİK / AAOK,
- BİO,
- Bireysel ve Yoğunlaştırılmış Diyalog,
- Üyelik Eylem Planı,
- Üyelik görüşmeleri,
- Üyelik süreci

çerçevesinde icra edilen faaliyetler olmuştur. NATO genişleme sürecinin başarılı olup olmadığı üyeliğe kabul edilen ülkelerin ne kadar İttifak norm, değer ve kurallarını benimseyebildiklerine bağlıdır. Çalışmanın kapsadığı dönemde üç defa gerçekleştirilen ve toplam 12 ülkenin alınması ile sonuçlanan genişleme sürecinin Avrupa-Atlantik bölgesinin bütünleşmesi ve istikrarına katkıda bulunduğu söylenebilir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus bu dönemde NATO'ya kabul edilen ülkeler ile AB'ye kabul edilen ülkelerin, Arnavutluk hariç, ortak olmasıdır. Dolayısıyla bu iki süreç birbirini destekler biçimde yürütülmüştür. AB sürecinin daha geniş kapsamlı sosyal, siyasi, hukuki ve ekonomik bütünleşmeyi içerdiği düşünüldüğünde NATO genişlemesinin başarılı bir şekilde gerçekleşmesini de desteklediği belirtilmelidir.

NATO'nun ortak güvenlik kapsamındaki harekâtları 1990'larda Balkanlar'daki beşinci madde dışı kriz mukabele harekâtı ile başlamıştır. Bu harekâtın sivil kayıpları önlemek ve insani sıkıntılara son vermek gibi amaçlarla yapılması Wendt'in anarşi kültürü sınıflandırmasındaki Kantçı anarşi kültürünün "dost" modeline geçiş emareleri olarak değerlendirilebilir.

Çünkü “dost” modeli kendi kimliği ile ötekini özdeşleştirmeyi, kendi güvenliği tehlikede olmasa da “öteki”nin yardımına koşmayı gerektirir.¹⁴⁹ Bu müdahalelerde kısmen böyle bir içerik görülse de bölgedeki siyasi krizin yayılması ve insani problemlerden kaynaklanan göç dalgalarının Avrupa’yı istikrarsızlığa sürüklemesi endişesi de etkili olmuştur. Dolayısıyla Kuzey Atlantik bölgesinde “dost” modelinin yerleştiğinin söylenebilmesi için yeterli dayanak olmadığı sonucuna varılmıştır.

Ortak güvenlik kapsamındaki politikaların bir başka boyutu İttifak’ın güvenliğini sağlayacak ortak yeteneklerin geliştirilmesi boyutudur. Bu kapsamda Balkan krizleri döneminde, ortaya çıkan yeni harekât ihtiyaçlarını karşılayabilecek, esnek, intikal edebilir, birleşik ve müşterek olarak harekât icra edebilecek birlik ve karargâhlar oluşturulmaya çalışılmıştır. 2002 yılında NATO’nun dönüşüm zirvesi olarak kabul edilen Prag Zirvesi’nde Komuta Reformu, Prag Yetenekler Taahhüdü ve NMK konsepti NATO’yu 11 Eylül sonrasına hazırlayacak girişimler olarak geliştirilmiştir. Özellikle NMK konsepti, İttifak’a yönelik, barış ve güvenliği bozabilecek tehditlere karşı kısa sürede tepki verecek askerî yetenekleri bir araya getirmiş olması, İttifak’ın üye ülkelerin güvenliği için değerini devam ettirmesi bakımından önemli bir adım olmuştur. Yine, NATO’nun sahadaki birliklerine yönelik olarak tasarlanan füze savunmasının 2010 yılı Lizbon Zirvesi’nde tüm İttifak ülke topraklarını ve halklarını içerecek şekilde genişletilmesi NATO’nun üye ülkelerin ortak güvenliği için değerini artırmıştır. Böylece İttifak, tehdit durumunda meydana gelen değişiklikler karşısında gerekli uyumu sağlayacak tedbirleri alarak geçici bir ittifak yapılanmasından ziyade bir ortak güvenlik örgütüne dönüştüğünü göstermiştir.

Bu çalışmanın amacı NATO’nun dönüşüm dönemi politikalarının inşacı yaklaşımla anlaşılıp anlaşılamayacağı idi. Yukarıdaki değerlendirmeler ışığında; iş birliğine dayalı güvenlik ve genişleme süreci politikalarının, inşacı yaklaşımın ortak, paylaşılan anlam, norm ve değerler geliştirerek maddi gücün bu çerçevede anlamlandırılması, sosyal etkileşim yoluyla bu değerlerin yaygınlaştırılması anlayışıyla okunabileceği görülmüştür. Ancak bu yaklaşımın başarısı stratejik ortamın uygunluğuna bağlıdır.

¹⁴⁹ Wendt, a.g.e., 1999, s. 299.

Rusya'nın son dönemindeki yaklaşımında olduğu gibi güç kullanımının veya güce dayalı rekabetin arttığı ortamlarda dışa yönelik bir sosyal etkileşim politikası izlemek olanaklı olmamaktadır. Ortak güvenlik kapsamında icra edilen kriz mukabele harekâtının ise Kantçı “dost” modeli çerçevesinde değerlendirilebilmesini sağlayacak süreklilikte yapılamadığı görülmüştür. Ancak İttifak yeteneklerinin, bir güç mücadelesi ve silahlanma yarışına neden olmadan ortak yeteneklerin geliştirilmesi şeklinde gelişmesinin güvenlik toplumu ve ortak güvenlik anlayışına neden olan bir politik kültürün, inşacı süreçler sonucu yerleşmesi ile gerçekleştiği değerlendirilmesine ulaşılmıştır.

Summary

Neo-realism and neo-liberalism, which had been regarded as mainstream theories up until profound changes took place in the 1990s in international structure, considered the international area as a domain in which states mainly pursue their strategic interests. In this period, NATO adopted policies that emphasized cooperation and NATO countries developed collaborative and collective responses to tackle international problems. This approach demonstrated that pure interest-based mainstream theories could not provide enough theoretical framework for NATO's new policies. In the same period constructivism, which is considered among critical theories and which places special importance on the interaction of states, offered a different framework than classical theories. In this context, the study tries to understand NATO's transformation policies from a constructivist approach perspective.

In the first chapter of the study, place of the constructivism among the theories of international relations has been explained. Theories of neo-realism and neo-liberalism are rationalist theories. They consider international society as an area where actors act to realize their predefined interests. Constructivism, regarded among the critical international theories, challenges the arguments of traditional theories. Constructivists claim that the material world is understood in the framework constituted by shared ideas and values. They also argue that normative and ideational structures affect the formation of identities and interests of political actors.

In the second chapter, first, the historical and conceptual background of NATO's transformation has been explained. Afterward, the transformation policy has been explained in two sections, Expansion of Security Community and Collective Security Policies. It is claimed that expansion of security community predicated on policies of cooperative security and enlargement process. The purpose of the cooperative security policy was to create security and stability in the Euro-Atlantic area by developing partnerships with non-NATO countries and international institutions. To actualize this aim several mechanisms were developed which would bring NATO and partner countries together. These partnership mechanisms allowed the formation of a common understanding to deal with common security problems. The institutionalization of common understanding is realized by conducting joint activities such as meetings, exercises, seminars, and training.

The enlargement process contained a larger socialization process, which was expected to result in the adoption of norms, values, and rules that NATO represents. This is particularly important because it was a practical realization of one of constructivism's main claims that society/international society and individuals/states mutually construct each other. The success of the enlargement process depends on to what degree new members internalized the Alliance norms, values, and rules. It can be argued that the enlargement that had been actualized thrice with the acceptance of 12 new members in the period of the study contributed to the integration and stability of the Euro-Atlantic region.

NATO's collective security operations started with non-article five crises response operations launched in the Balkans in the 1990s. Since those operations were conducted to prevent civilian losses and stop humanitarian crises, they can be considered as indicators of transition to the 'friend' model of Kantian anarchy culture. Because the 'friend' model requires identification of own identity with others and helping out to the others although your security is not in danger. Nonetheless, even though there were friendly intentions behind those operations, concerns over spill-over effect and risk of destabilization which could have been caused by mass immigration were affected the decisions to launch the operations. For this reason, it is argued that there is not enough evidence to claim that the 'friend' model has been established in the North Atlantic region. Another aspect of collective security policy is the development of capabilities that would ensure the Alliance's

security. In this context, the Alliance tried to create forces that are flexible and deployable and could conduct joint and combined operations. Thereby the Alliance, by taking required measures in the face of changing threat environment demonstrated that it has been transformed from a temporary alliance to a collective security organization.

In the concluding chapter, the findings of the research have been analyzed. In the study it has been found out that NATO's cooperative security, collective security, and enlargement policies could be understood by the constructivist approach's following claim; material force is given meaning according to the shared knowledge, norm, and values and these could be spread by social interaction; though success of this understanding depends on the suitable strategic environment.

Çatışma Beyanı:

Makalenin ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

Kitaplar

- ADLER Emanuel and BARNETT Michael (ed.), *Security Communities*, Cambridge University Press, Cambridge, 1998.
- DEUTSCH Karl W. et. al., *Political Community and the North Atlantic Area*, Princeton University Press, New Jersey, 1957.
- EGELİ Sıtkı, *Füze Tehdidi ve NATO Füze Kalkanı*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012.
- KATZENSTEIN P. J. (ed.), *Culture of National Security*, Columbia University Press, New York, 1996.
- NATO Public Diplomacy Division, *NATO Handbook*, Brussels, 2006.
- ONUF Nicholas Greenwood, *World of Our Making: Rules and Rule in Social Theory and International Relations*, University of South Carolina Press, Colombia / South Carolina, 1989.
- REUS-SMIT Christian et. al., *Theories of International Relations*, Palgrave Macmillan, New York, 2005.
- WENDT Alexander, *Social Theory of International Politics*, Cambridge University Press, Cambridge, 1999.
- ZEHFUSS Maja, *Constructivism in International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge, 2004.

Doktora Tezleri

BURTON Joe, NATO After the Cold War: Explaining the Durability of the Atlantic Alliance in a New Global Context, the University of Otago, Dunedin, New Zealand, 2010 (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

ÇAKIR Adem, Türkiye-NATO İlişkilerinin İnşacı Perspektiften Analizi: 1991-2011, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, Harp Akademileri, 2016.

Makaleler

ADLER Emanuel, "The Spread of Security Communities: Communities of Practice, Self-Restraint, and NATO's Post- Cold War Transformation", Paper Presented at the 2007 Meeting of the International Studies Association, Chicago, 2 March 2007.

AYBET Gülnur, "NATO'S New Missions", *Perceptions*, 1999, Cilt 4, Sayı 1.

AYBET Gülnur, "The Evolution of NATO's Three Phases and Turkey's Transatlantic Relationship", *Perceptions*, 2012, Cilt 17, Sayı 1, 19-36.

BARKIN J. Samuel, "Realist Constructivism", *International Studies Review*, 2003, Cilt 5, 325-342

BOZDAGLIOĞLU Yücel, "Constructivism and Identity Formation: An Interactive Approach", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 2007, Cilt 3 Sayı 11, 121-144.

COTTEY Andrew, "NATO: Globalization or redundancy?", *Contemporary Security Policy*, 2004, Cilt 25, Sayı 3, 391-408.

CYR Arthur, "Turkey and the West", *Perceptions*, 1996, Cilt 1, Eylül-Ekim.

FLYNN Gregory and FARRELL Henry, "Piecing Together the Democratic Peace: The CSCE, Norms, and the "Construction" of Security in Post-Cold War Europe", *International Organization*, 1999, Cilt 53, Sayı 3, Yaz, 505-535.

GHECIU Alexandra, "Security Institutions as Agents of Socialization? NATO and the 'New Europe'", *International Organization*, 2005, Cilt 59, Sayı 4, Sonbahar, 973-1002.

MOORE Rebecca R., "Lisbon and the Evolution of NATO's New Partnership Policy", *Perceptions*, 2012, Cilt 17, Sayı 1, Bahar, 55-74.

RISSE-KAPPEN Thomas, "Collective Identity in a Democratic Community: The Case of NATO", Katzenstein, P. J., (ed.), *Culture of National Security*, Colombia University Press, New York, 1996, 357-399.

SCHIMMELFENNIG Frank, "NATO enlargement: A Constructivist Explanation", *Security Studies*, 1998, Cilt 8, Sayı 2-3, 198-234.

SOLANA Javier, "NATO in Transition", *Perceptions*, 1996, Cilt 1, Mar.-May.

ULUSOY Hasan, "Collective Security in Europe", *Perceptions*, 2003, Cilt 7, Sayı 4.

WALLANDER Celeste A., "Institutional Assets and Adaptability: NATO after the Cold War", *International Organization*, 2000, Cilt 54, Sayı 4, 705-735.

WALT Stephen M., "Alliances in a Unipolar World", *World Politics*, 2009, Cilt 61, Sayı 1, 86-120.

WENDT Alexander "Collective Identity Formation and the International State", *The American Political Science Review*, 1994, Cilt 88, Sayı 2, 384-396.

WOLFF Andrew T., "The Structural and Political Crisis of NATO Transformation", *Journal of Transatlantic Studies*, 2009, Cilt 7, Sayı 4, 476-792.

Resmî Belgeler

Bucharest Summit Declaration, 3 April 2008.

Comprehensive Political Guidance Endorsed by NATO Heads of State and Government, 29 November 2006.

Declaration of the Heads of State and Government, Brussel, 11 January 1994.

Declaration on Peace and Cooperation issued by the Heads of State and Government participating in the Meeting of the North Atlantic Council, Rome, 8 November 1991.
Helsinki Final Act, 1 August 1975.

Istanbul Summit Communiqué, 28-29 June 2004.

Istanbul Cooperation Initiative Policy Document, 28 June 2004.

Lisbon Summit Declaration, 20 November 2010.

Madrid Declaration on Euro-Atlantic Security and Cooperation, 8 July 1997.

Membership Action Plan (MAP), 24 Nisan 1999.

Partnership for Peace: Framework Document, 10-11 January 1994.

Prague Summit Declaration, 21 November 2002

Riga Summit Declaration, 29 November 2006.

Strasbourg/Kehl Summit Declaration, 4 April 2009.

Strategic Concept 2010, Lisbon, 19 November 2010.

Study on NATO Enlargement, 3 September 1995.

The Alliance's New Strategic Concept agreed by the Heads of State and Government participating in the Meeting of the North Atlantic Council, Rome, 7-8 November 1991.

The Alliance's Strategic Concept, Approved by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Washington D.C., Washington D.C., 24 April 1999.

The North Atlantic Treaty (Kuzey Atlantik Antlaşması), Washington D.C., 4 April 1949.

İnternet Kaynakları

"History of the ARRC (Allied Rapid Reaction Corps)",

<https://arrc.nato.int/page6814928.aspx> (Erişim Tarihi: 23 Kasım 2020).

Geoffrey Wheatcroft, "Who Needs NATO?", The New York Times, 15 June 2011, http://www.nytimes.com/2011/06/16/opinion/16iht-edwheatcroft16.html?_r=0 (Erişim Tarihi: 28.04.2016).

General James Jones (dönemin NATO Avrupa Müttefik Kuvvetleri Komutanı [Supreme Allied Commander Europe (SACEUR)], aktaran NATO Resmî İnternet Sayfası, "NATO Response Force", http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49755.htm (Erişim Tarihi: 5 Mayıs 2016).

Immanuel Kant, "Perpetual Peace: A Philosophical Sketch", 1795, <https://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/kant/kant1.htm> (Erişim Tarihi: 27.04.2016).

NATO Resmî İnternet Sayfası, "Enlargement", http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49212.htm# (Erişim Tarihi: 15 Mart 2015).

NATO Resmî İnternet Sayfası, 'Istanbul Cooperation Initiative (ICI), http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_58787.htm (Erişim Tarihi: 9 Mayıs 2015).

NATO Resmî İnternet Sayfası, "A Short History of NATO", <http://www.nato.int/history/nato-history.html> (Erişim Tarihi 06 Kasım 2014).

NATO Resmî İnternet Sayfası, "Ballistic missile defence", http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49635.htm# (Erişim Tarihi: 6 Mayıs 2016).

NATO Resmî İnternet Sayfası, "Basic Document of the Euro-Atlantic Partnership Council", 29 May 1997, <http://www.nato.int/docu/pr/1997/p97-066e.htm> (Erişim Tarihi: 11 Mart 2015).

NATO Resmî İnternet Sayfası, "International Security Assistance Force (ISAF): Key Facts and Figures", 6 October 2014, http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2014_10/20141014_141006-ISAF-Placemat-final.pdf (Erişim Tarihi: 1 Mayıs 2016).

NATO Resmî İnternet Sayfası, “NATO Mediterranean Dialogue”, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_60021.htm (Erişim Tarihi: 9 Mayıs 2015).

NATO Resmî İnternet Sayfası, “NATO’s relations with Contact Countries”, http://www.nato.int/summit2009/topics_en/12-contact_countries.html#evolution (Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2015).

NATO Resmî İnternet Sayfası, “NATO Response Force”, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49755.htm (Erişim Tarihi: 5 Mayıs 2016).

NATO Resmî İnternet Sayfası, “Signatures of Partnership for Peace Framework Document”, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_82584.htm?selectedLocale=en (Erişim tarihi: 18.04.2016).

NATO Resmî İnternet Sayfası, “The Harmel Report”, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_67927.htm (Erişim Tarihi: 21 Kasım 2014).

NATO Resmî İnternet Sayfası, “The Future Tasks of the Alliance Report of the Council- ‘The Harmel Report’”, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_26700.htm (Erişim Tarihi: 29 Temmuz 2013).

William J. Clinton, “Remarks at the Harry S. Truman Library Institute Legacy of Leadership Dinner,” 25 October 1995, <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=50701> (Erişim Tarihi: 22 Mayıs 2015).

Diğer

DEMİREL Süleyman, DYP Genel Başkanı, TBMM Tutanak Dergisi, 21.02.1990, Cilt 41, Birleşim 80, Oturum 1.